

UDK 272-774(497.521.2Zagreb)“196”(091)
322(497.521.2Zagreb)“19”
726-272-523.42(497.521.2Zagreb)“19/20”(091)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 29. svibnja 2019.
Prihvaćeno za objavljivanje: 28. srpnja 2019.

IZGRADNJA BOGOSLUŽNIH PROSTORA U NOVOM ZAGREBU ZA VRIJEME KOMUNISTIČKOG REŽIMA PRIMJER ŽUPE UTRINA

Leopold ĆURČIĆ, Zagreb – Slavko SLIŠKOVIĆ, Zagreb

Župa Utrina, kao i dio drugih župa Novog Zagreba, osnovana je krajem 60-ih godina prošloga stoljeća. U tom razdoblju komunističke vladavine planirana gradnja crkve zaustavljena je već na prvom koraku, a to je traženje lokacije i s njom povezanih dozvola. Otpor gradnji pružile su javne vlasti taktikom birokratskog zadržavanja unatoč brojnim traženjima i molbama crkvenih vlasti, kako na župnoj tako i na nadbiskupijskoj razini. Zagrebačka nadbiskupija je tom problemu doskočila kupnjom stambenog prostora koji je postao istodobno mjestom življenja svećenika, odvijanja bogoslužja i svih drugih pastoralnih aktivnosti. Tek osamostaljenjem Republike Hrvatske i padom komunističkog režima dolazi do pomaka u administrativnom smislu te konačne gradnje crkve.

KLJUČNE RIJEČI: *komunizam, sakralni prostori, nove župe, Novi Zagreb, Utrina.*

Uvod

Zagrebačka nadbiskupije uložila je ogroman trud za osiguranje adekvatnog bogoslužnog i pastoralnog prostora u Novom Zagrebu u razdoblju od njegova nastanka i naseljavanja 60-ih godina prošloga stoljeća do promjene političkih okolnosti izlaskom Republike Hrvatske iz Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Kao reprezentativan primjer za jednu novozagrebačku župu u navedenom razdoblju poslužila nam je Župa sv. Ivana Evanđelista u Utrini iz više razloga: u njezinu je slučaju uočljiva tipična nevoljkost civilne vlasti da dozvoli gradnju crkve, kao i različiti načini da se ta gradnja onemogućí nasuprot upornom nastojanju nadbiskupijskih i župnih struktura. Usto se u spomenutoj župi jasno ogleda pastoral skućenog prostora vlastit rubnim dijelovima Zagreba u razdoblju socijalizma kao vrlo vrijedan primjer dušobrižništva u izvanrednim okolnostima. Na koncu, župa Utrina poslužila je kao primjer zbog činjenice da je jedna od najstarijih novozagrebačkih župa formirana na ranije spomenutom principu te su od nje kasnije oformljene nove župe.

Počevši od korijena antagonizma Crkve i države poslije Drugoga svjetskog rata i pravnog uređenja njihova odnosa u tom razdoblju, razjašnjen je kontekst u kojem se odvijalo djelovanje Crkve u socijalizmu te politička pozadina faktičke zabrane gradnje crkava u Novom Zagrebu. Središnji dio predstavlja općenitu politiku gradnje crkava u Zagrebu te pokušaja dobivanja lokacijskih dozvola za njih na nadbiskupijskoj razini kao okvira za smještanje slučaja crkve u Utrini, počevši od prvog zahtjeva za njezinu gradnju pa do konačnoga pozitivnog rješenja. Paralelno s administrativnom aktivnošću prikazan je način osiguranja provizornih bogoslužnih prostora u Utrini i odvijanje pastoralne djelatnosti u njima. Na koncu su sumirani potencijalni razlozi zbog kojih je gradnja crkava u Novom Zagrebu bila onemogućena, kao i odgovornost za takvu politiku.

1. Korijeni antagonizma Crkve i države poslije Drugoga svjetskog rata

Padom ustaškog režima i ulaskom partizana u Zagreb došlo je do formalne smjene vlasti na cijelom teritoriju Hrvatske. S novom vladom Federalne Države Hrvatske na čelu s Vladimirom Bakarićem, te Demokratske Federativne Jugoslavije na čelu s Josipom Brozom Titom i Komunističkom partijom Jugoslavije kao političkom pozadinom većine narodnih pokreta u poratnim godinama, u Hrvatsku ulazi i komunistički režim. S jedne strane, komunističke partije su diljem svijeta gajile i raspirivale manje ili više negativan stav prema religiji – kako u teoriji tako i u praksi. *Manifest Komunističke partije* među silama stare Europe koje su se ujedinile »u svetu hajku« protiv njega na prvom mjestu navodi »rimskog papu«. ¹ Takav je pristup, kao članica Informbiroa i vjerna saveznica Komunističke partije Sovjetskog Saveza, dijelila i Komunistička partija Jugoslavije (KPJ). Na razini teorije promovirala je marksizam i lenjinizam te u svome programu najavljujvala radikalno odvajanje Crkve od države i obrazovnog sustava, zapljenu crkvene imovine i potiskivanje Crkve iz javnog života; ² dok je na razini prakse provodila i podupirala mnogobrojna uhićenja i smaknuća te huškanje narodnih masa protiv klera. S druge strane, ni Crkva nije bila odveć naklonjena novom režimu dobro poznajući marksistički nauk u njegovoj ateističkoj i materijalističkoj dimenziji. Komunizam je kao ideologiju Crkva osudila još 1937. godine enciklikom pape Pija XI. *Divini Redemptoris*, mnogobrojnim govorima i pismima njegova nasljednika Pija XII., a osuda nije uzmanjkalo ni u vrhu Crkve u Hrvata, u čemu se propovijedima i okružnicama svećenstvu tijekom cijelog rata isticao zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac. ³ Odnose između komunističke vlasti i Crkve, koji su i *a priori* bili vrlo zategnuti, dodatno je opteretila poslijeratna odmazda vlasti za navodnu suradnju Crkve s ustaškim režimom, što se javno manifestiralo nedugo nakon oslobođenja Zagreba uhićenjem nadbiskupa Stepinca 17. svibnja 1945. godine. ⁴ Premda je uskoro bio pušten, slučaj Stepinac nije se ugasio. Naprotiv, on je nastavio s prozivanjem vlasti za neprijateljsko ponašanje prema Crkvi, a vlast ga je nastavila upravo tako i tretirati, što je kulminiralo nje-

¹ Karl MARX – Friedrich ENGELS, »Manifest Komunističke partije«, *Ekonomija / Economics*, god. 15, br. 3, Zagreb, 2008., str. 565.

² Usp. Miroslav AKMADŽA, *Katolička crkva u komunističkog Hrvatskoj 1945. – 1980.*, Zagreb – Slavonski Brod, 2013., str. 15.

³ Usp. *Isto*, str. 17.

⁴ *Isto*, str. 23.

govim ponovnim uhićenjem u rujnu 1946. godine, dugogodišnjom osudom u montiranom sudskom procesu te smrću u pritvoru. Osim simbolički (zatvaranjem njezina neformalnog prvaka u Hrvatskoj), režim je poduzeo brojne mjere kako bi Crkvu konkretno potisnuo te otežao njezino djelovanje. Najprije, prema obećanju u programu KPJ, vlast je započela oduzimati crkvenu imovinu već 1945. godine *Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji*, što se nastavilo do 1958. godine i *Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta*. Pored imovine, režim je udario i na ljudske resurse – od 1944. do 1951. godine na sudskim je procesima za različite zločine osuđeno najmanje 236 katoličkih vjerskih službenika.⁵ Daljnji su potezi bili onemogućavanje rada vjerskog tiska, izbacivanje vjeronauka iz programa rada državnih škola, zatvaranje i šikaniranje crkvenih učilišta, vršenje pritiska na svećenike preko svećeničkih udruženja, oduzimanje crkvenih matica i razni drugi načini potiskivanja vjerskih zajednica iz društvenog života. Osim s Crkvom u Hrvata, odnosi hrvatskih i jugoslavenskih vlasti bili su zategnuti i sa Svetom Stolicom, što je kulminiralo 1952. godine prekidom diplomatskih odnosa povodom imenovanja kardinalom nadbiskupa Stepinca.

2. Pravno uređenje odnosa Crkve i države

Godine 1946. Ustavotvorna skupština Federativne Narodne Republike Jugoslavije izglasala je novi jugoslavenski Ustav, a sljedeće godine donesen je i Ustav Narodne Republike Hrvatske.⁶ Ustav FNRJ u svome članku 25. o vjerskim zajednicama definira sljedeće: »(1) Građanima je zajamčena sloboda savjesti i sloboda vjeroispovijesti. (2) Crkva je odvojena od države. (3) Vjerske zajednice, čije se učenje ne protivi Ustavu, slobodne su u svojim vjerskim poslovima i u vršenju vjerskih obreda. Vjerske škole za spremanje svećenika slobodne su, a stoje pod općim nadzorom države. (4) Zabranjena je zloporaba Crkve i vjere u političke svrhe i postojanje političkih organizacija na vjerskoj osnovi. (5) Država može materijalno pomagati vjerske zajednice.«⁷ Na temelju toga Ustava FNRJ godine 1953. donosi *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica* u kojem je vjerskim zajednicama zajamčila pravnu osobnost, ali i praktično ograničila pastoralni rad, uvela nadzor nad vjerske škole i otežala prikupljanje priloga za uzdržavanje vjerskih službenika te propisala kaznene odredbe za zloporabe vjerske nastave (članak 22).⁸ U drugom jugoslavenskom Ustavu, onom iz 1963. godine, osim jamčenja slobode ispovijedanja vjere, dodano je i kako je ispovijedanje vjere privatna stvar čovjeka, odredba koja će pokrenuti određene polemike oko svojega značenja. Ukinuta je i odredba o nadzoru škola za spremanje svećenika i pridodan stavak koji jamči vjerskim zajednicama pravo vlasništva na nekretnine »u granicama što ih određuje savezni zakon«⁹. Na temelju toga ustava izmijenit će se i *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, izbacivši kaznene odredbe iz članka 22. Za

⁵ Isto, str. 85.

⁶ Ivan JAKULJ, »Pravni položaj Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj: od totalitarizma do demokracije«, *Crkva u svijetu*, god. 50, br. 3. Split, 2015., str. 484.

⁷ Ustav Federativne Narodne Republike Jugoslavije, čl. 25. prema: I. JAKULJ, »Pravni položaj Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj: od totalitarizma do demokracije«, str. 484.

⁸ Isto, str. 485.

⁹ Isto, str. 486.

odnose Crkve i države u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ) važno je spomenuti i pregovore SFRJ i Svete Stolice iz 1960-ih. Nakon smrti biskupa Gregorija Rožmana u studenome 1959. godine i nadbiskupa Stepinca u veljači 1960. godine, vlasti u Jugoslaviji započele su približavanje Svetoj Stolicu. Nakon početnog odbijanja obiju strana da otvoreno preuzmu inicijativu u pregovorima, razgovori se intenziviraju 1963. godine i postupno prenose na sve višu razinu.¹⁰ U lipnju 1964. godine dvije strane su službeno razmijenile promemorijske o spornim pitanjima i postupno se usuglasile te je 25. lipnja 1966. godine potpisan zajednički *Protokol* kojim se normaliziraju odnosi sa Svetom Stolicom. Njime SFRJ ističe svoje ustavne odredbe kao jamac slobode izvršavanja vjerskih poslova i obreda.¹¹ To je približavanje dvaju zemalja svoj vrhunac doseglo 1970. godine pri punoj uspostavi diplomatskih odnosa i posjetom Tita papi Pavlu VI. sljedeće godine. Treći Ustav SFRJ proglašen je 1974. godine, a *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica* 1978. godine, ali ni u jednom od njih nije bilo značajnijih izmjena odredaba relevantnih za odnose Crkve i države.¹² Na taj je odnos značajno utjecala i Komisija za vjerska pitanja (kasnije: Komisija za vjerske poslove i Komisija za odnose s vjerskim zajednicama), institucija koju je osnovala vlada još za vrijeme rata, a čija je zadaća bila svako posredovanje između tijela vlasti i vjerskih zajednica. Ona je bila ustrojena kako na saveznoj razini tako i na republičkoj, gradskoj, pa sve do razine gradske općine te je često imala presudnu ulogu u formiranju vjerske politike.

3. Općenito o gradnji crkava u Zagrebu 1960-ih i 1970-ih.

Premda je broj stanovnika u Zagrebu od kraja Drugoga svjetskog rata do polovice 60-ih godina 20. stoljeća narastao za više od četvrt milijuna,¹³ zbog prilično, pa makar i latentno, neprijateljskih odnosa između države i Crkve u Hrvatskoj od dolaska novog režima na vlast u svibnju 1945. godine pa do listopada 1966. u Zagrebu su izgrađene tek tri manje kapele.¹⁴ U takvoj situaciji zahtjevi Nadbiskupskoga duhovnog stola za gradnjom crkava postajali su sve češći i sve uporniji, što zamjećuju i nadležne lokalne vlasti.¹⁵ Unatoč tomu što se 1960. godine odnos vlasti prema Crkvi postupno popravljao,¹⁶ one nisu blagonaklono gledale na gradnju novih crkava. Ipak, kako se ne bi ugrozilo pregovore oko

¹⁰ Miroslav AKMADŽA, »Pregovori Svete Stolice i Jugoslavije i potpisivanje protokola iz 1966. godine«, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 36, br. 2. Zagreb, 2004., str. 480.

¹¹ I. JAKULJ, »Pravni položaj Katoličke crkve u Republici Hrvatskoj: od totalitarizma do demokracije«, str. 488/489.

¹² *Isto*, str. 489.

¹³ Usp. Miroslav AKMADŽA, »Fond pape Ivana XXIII. i gradnja crkava u Zagrebu«, *Tkalčić*, god. 13., br. 13, Zagreb, 2009., str. 11.

¹⁴ *Isto*, str. 8.

¹⁵ Usp. *Isto*, str. 10.

¹⁶ Naime, vlasti su krivnju za loše odnose svaljivale na nadbiskupa Stepinca i njegovu tvrdoglavost u godinama nakon rata. Stoga su po njegovoj smrti u veljači 1960. počele raditi na zblizavanju s Crkvom računajući da će to bez Stepinca ići lakše. Rezultat takve kampanje je Protokol iz 1966., a onda i uspostavljanje diplomatskih odnosa. Usp. M. AKMADŽA, »Pregovori Svete Stolice i Jugoslavije i potpisivanje protokola iz 1966. godine«, str. 474.

potpisivanja *Protokola* sa Svetom Stolicom,¹⁷ gradnja crkava nije otvoreno zabranjena, nego se primjenjivala taktika birokratskog zadržavanja,¹⁸ što je vrlo brzo uočio nadbiskup Franjo Šeper, koji je isticao odbijanje suradnje lokalnih vlasti kao gorući problem te tražio načine kako u međuvremenu osigurati funkcionalan pastoral vjernika u Zagrebu, a u tu je svrhu zamolio vjernike da pomognu svećenicima u potrazi za adekvatnim prostorima. Rješavanje problema gradnje crkava u siječnju 1965. godine povjerio je pomoćnom biskupu Josipu Lachu moleći ga da uspostavi kontakt s predstavnicima civilnih vlasti.¹⁹ U svrhu financiranja te djelatnosti Šeper je u svibnju 1965. godine osnovao *Fond pape Ivana XXIII.* za gradnju novih crkava, određujući da prikupljanje novca počinje u lipnju iste godine.²⁰ Nedugo potom Šeper je poslao dopis Zavodu za urbanizam u kojemu napominje kako bi u pripremi novoga urbanističkog plana valjalo računati i s rješavanjem problema lokacija novih župnih crkava.²¹ Ubrzo, kao odgovor na Šeperova traženja, Komisija za vjerska pitanja Skupštine grada Zagreba kontaktirala je Nadbiskupski duhovni stol tražeći popis potrebnih novih crkava i mogućih lokacija za njih.²² Na tom popisu nalazilo se osam crkava, i to za naselja Trnsko, Zapruđe, Siget, Botinec, Rudeš, Jarun, Volovčica i Gornja Dubrava.²³ Kao što ćemo vidjeti, većina tih crkava nije se našla u Generalnome urbanističkom planu iz 1971. godine, nego se postupak za dobivanje lokacije protegnuo na sljedećih nekoliko desetljeća. Općenito, politika odugovlačenja dovela je do toga da je u 1965. godini bilo četrdeset neriješenih zahtjeva za gradnju crkvenih objekata.²⁴ Opravdanje je uglavnom bilo da u postojećem urbanističkom planu nije predviđena lokacija za crkvu ili da je tražena lokacija već namijenjena za gradnju nekoga drugog objekta. Da to nije pravi razlog vidi se i iz izjave Marka Blaževića, predsjednika Narodnog odbora grada Zagreba, na sastanku predsjednika općinskih Komisija za vjerska pitanja u listopadu 1965. godine. Blažević tada izjavljuje kako je na razini Gradskoga komiteta Saveza komunista Hrvatske odlučeno da se zahtjevi za gradnju crkava ne odbijaju, nego samo odgode dok se ne odluči treba li dozvoliti crkve u Novom Zagrebu.²⁵

Do promjene stava došlo je ubrzo nakon potpisivanja *Protokola*. Vlasti su načelno dale odobrenje za gradnju jedne crkve u Novom Zagrebu, a u listopadu je obavljen razgovor sa Šeperom i Lachom, koji su im tom prigodom predali plan grada s ucrtanih petnaest predviđenih novih crkava, a iduće godine poslali i dopis s detaljima za crkve u Novom Zagrebu, i to u Botincu, Trnskom, Zapruđu, Sopotu i Utrini, te nadogradnju u Savskom gaju.²⁶ Prozrijevši taktiku zadržavanja koju primjenjuju lokalne vlasti, biskup Lach poslao je Komisiji za vjerska pitanja grada Zagreba pismo u kojemu traži da se prestane s

¹⁷ Naime, pitanje crkvenih zgrada i hramova bilo je jedno od prioritarnih pitanja u promemoriji koju je Sveta Stolica poslala Jugoslaviji u pregovorima 1964. *Isto*, str. 486.

¹⁸ M. AKMADŽA, »Fond pape Ivana XXIII. i gradnja crkava u Zagrebu«, str. 8.

¹⁹ *Isto*, str. 10.

²⁰ *Isto*, str. 11.

²¹ *Isto*, str. 12.

²² *Isto*

²³ *Isto*

²⁴ *Isto*, str. 13.

²⁵ *Isto*

²⁶ Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (Dalje: NAZ), *Zahtjev Nadbiskupskog duhovnog stola gradu Zagrebu za dodjelu lokacija novih crkvi*, mapa I, broj 1660/1980, 28. 2. 1967.

odugovlačenjem za dodjelu lokacija, da se izdaju privremene dozvole za montažne crkve, produže rokovi za izgradnju i osigura građevinsko zemljište.²⁷ Takav zahtjev odbio je Zavod za urbanizam, odgovarajući kako bi odobrenje traženih lokacija poremetilo Generalni urbanistički plan.²⁸ Iza toga se očito krila promišljena politika. Gradske su vlasti načelno odobravale gradnju crkava u većim naseljima, ali su konačnu odluku o tome prepustile Komisiji za vjerska pitanja.²⁹ Tako je na jednoj od sjednica Komisije primijećeno kako se odobravanje gradnje crkava u Zagrebu tretira kao političko pitanje koje je usko vezano za trenutne odnose Crkve i države, a ne samo pitanje poštivanja zakona i propisa.³⁰ Na to se žalio i pomoćni biskup Franjo Kuharić predsjedniku Skupštine grada Zagreba Josipu Kolaru i predsjedniku gradske Komisije za vjerska pitanja Ivi Vrhovcu. U razgovoru je Kuharić napomenuo kako gradnju više crkava u južnom Zagrebu Komisija tretira kao političko pitanje umjesto da ga prepusti stručnim službama, što onda dovodi do zadržavanja.³¹ Čini se da je Komisija ipak promijenila stav o novozagrebačkim crkvama pa je tako u travnju 1970. godine, po svoj prilici u svjetlu skorašnje uspostave punih diplomatskih odnosa, čak upozoravala neka lokalna tijela da ne otežu s izdavanjem dozvola za gradnju crkava budući da to politički šteti odnosima s vjerskim zajednicama.³² Ta je tema bila vrlo aktualna i na zagrebačkoj Skupštini u rujnu 1970. godine uz vrlo podijeljena mišljenja. No, stječe se dojam da je s vremenom prevladala naklonost gradskih vlasti prema gradnji pa je u svibnju 1971. godine Kolar, predsjednik Skupštine, nadbiskupu Kuhariću javio kako je Zavod za urbanizam napravio idejnu studiju mreže objekata vjerskih zajednica u gradu te da će ona postati sastavni dio novoga Generalnog urbanističkog plana.³³ Koliko je to bila iskrena namjera gradskih vlasti, teško je reći. Naime, Generalni urbanistički plan koji je dovršen iste godine ipak nije sadržavao lokacije vjerskih objekata. Usto, relativno dobro raspoloženje vlasti prema Crkvi nije potrajalo zadugo. Već krajem 1971. godine u svjetlu Hrvatskog proljeća vraća se nepovjerenje između tih dvaju subjekata. Tako je nadbiskup Kuharić u svome osvrtu na odnos Crkve i države u prethodnoj godini u lipnju 1972. godine istaknuo kako su oni znatno uznapredovali te da je Crkva slobodnija zadnjih godina nego gdje u komunističkim zemljama, što je zasluga države.³⁴ Međutim, nadodao je također kako se nadao da će se taj trend nastaviti, ali nakon turbulentnih događaja iz zime 1971. godine dotad dobri odnosi bivaju ugroženi. U odgoju se ponovo nameće ateizam, govori se i potiče mase protiv religije, Crkve i klera koje se smatra neprijateljima

²⁷ M. AKMADŽA, »Fond pape Ivana XXIII. i gradnja crkava u Zagrebu«, str. 23; Lach, naime, traži da javne vlasti osiguraju zemljište za crkvu smatrajući da bi to bila pravedna kompenzacija za zemlju i nekretnine koje su od Nadbiskupije nacionaliziranje *Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji i Zakonom o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta*. Samo agrarnom reformom crkvenim ustanovama na području Zagrebačke nadbiskupije oduzeto je oko 82% zemljišta. Usp. Miroslav AKMADŽA, *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi i crkveno-državni odnosi od 1945. do 1966. godine*, Zagreb, 2003., str. 121.

²⁸ M. AKMADŽA, »Fond pape Ivana XXIII. i gradnja crkava u Zagrebu«, str. 23.

²⁹ *Isto*, str. 24.

³⁰ Usp. *Isto*, str. 33.

³¹ *Isto*, str. 28.

³² *Isto*, str. 30.

³³ *Isto*, str. 33.

³⁴ Miroslav AKMADŽA, »Katolička crkva i Hrvatsko proljeće«, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 44, br. 3, Zagreb, 2012., str. 624.

države, preispituju se i revidiraju prijašnja pozitivna rješenja za dodjelu lokacija budućim crkvama te se potiče atmosfera straha i netolerancije prema vjernicima.³⁵

Bez lokacija za crkve Nadbiskupski duhovni stol bio je primoran tražiti provizorne prostore za potrebe pastorala. Tako je u studenome 1970. godine pomoćni biskup Mijo Škvorc molio direktora Zagrebačkog velesajma da Nadbiskupiji iznajmi jedan paviljon u kojemu bi se slavila misa polnoćka, ali je to odbijeno uz objašnjenje kako su svi grijani paviljoni već iznajmljeni.³⁶ Tih je godina već započela praksa bogoslužja u stambenim zgradama, posebice u Novom Zagrebu, pa su u listopadu 1972. godine vlasti raspravljale o legalnosti takvih postupaka. Premda im je to pravo jamčio *Osnovni zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica*, gradska Komisija za vjerska pitanja bila je nesklona dozvoliti neometanu prenamjenu stambenih prostora u bogoslužne te je nakon iscrpljivanja neformalnih mehanizama sprečavanja takvih prenamjena,³⁷ Komisija u studenome 1977. godine tražila i formalno onemogućavanje izmjenom Zakona, ali je ujedno potaknula konačno uvrštenje objekata vjerskih zajednica u urbanistički plan.³⁸ Premda vlasti nakon uspostave punih diplomatskih odnosa nisu željele njihovo narušavanje pa nisu vršene ozbiljnije mjere represije, taktika odugovlačenja je nastavljena pa je stoga dio crkava u Zagrebu čekao gradnju do 1980-ih godina, a dio sve do proglašenja samostalnosti Republike Hrvatske.³⁹

4. Gradnja crkava u Novom Zagrebu: slučaj Utrina

4.1. Utrina od ideje o gradnji crkve do samostalne uprave

Prvi koraci prema gradnji crkve na području Utrina poduzeti su već početkom 1966. godine. Naime, u siječnju te godine Franjo Muren, župnik Župe sv. Marka Evanđelista u Jakuševcu, tražio je u institucijama gradske i općinske uprave informacije relevantne za proceduru gradnje crkve.⁴⁰ Nakon konzultacija u Odsjeku za komunalne poslove Skupštine općine Remetinec, Komisiji za vjerske poslove općine Remetinec, Projektantskom birou, Zavodu za urbanizam te Komisiji za vjerske poslove grada Zagreba, Muren je, prema uputama Komisije za vjerske poslove, poslao Odsjeku za komunalne poslove Skupštine općine Remetinec zahtjev za dobivanje lokacijske dozvole za crkvu u Zaprudju, nedaleko od Utrine.⁴¹ Nakon usmenog odgovora iz gradske općine Remetinec kako se lokacijska dozvola za crkvu ne može dobiti bez dozvole Komisije za vjerske poslove, istodobno je poslao zahtjev i njoj.⁴² Prema njegovu izvješću mjesečno je odlazio provjeriti stanje predmeta u Komisiju za vjerske poslove i razgovarao s tajnikom Komisije, ali ni do siječnja sljedeće godine nije dobio odgovor. Stoga

³⁵ *Isto*

³⁶ M. AKMADŽA, »Fond pape Ivana XXIII. i gradnja crkava u Zagrebu«, str. 32.

³⁷ *Usp. Isto*, str. 35.

³⁸ *Isto*, str. 36.

³⁹ *Isto*, str. 108.

⁴⁰ Arhiv župe Utrina (dalje: AŽU), *Dopis Franje Murena Nadbiskupskom duhovnom stolu*, 1970. – 1983., 24. 2. 1969.

⁴¹ AŽU, *Izvještaj Franje Murena o toku i stanju traženja lokacija za nove župne centre u naseljima Zaprudje i Utrina*, 1970. – 1983., 6. 7. 1968.

⁴² NAZ, *Dopis Franje Murena Nadbiskupskom duhovnom stolu*, mapa I, broj 1660/1980, 28. 5. 1968.

je 23. siječnja 1967. godine Muren ponovno poslao zahtjev općinskoj Komisiji za vjerske poslove, koja ju je prosljedila gradskoj Komisiji za vjerske poslove preko »komunalnog odjela« općine. U zahtjevu Muren navodi velik broj vjernika u Zapruđu kojima je teško doći do udaljene crkve u Jakuševcu.⁴³ Taj je zahtjev stigao do tajnika Komisije za vjerske poslove, ali nije prosljeđen dalje niti je na njega odgovoreno.⁴⁴

Mjesec dana kasnije Nadbiskupski duhovni stol također je poslao objedinjen zahtjev Zavodu za urbanizam za lokacije dvadeset i sedam crkava u Zagrebu, od toga je dio gradnja, a dio proširenja i drugi radovi. Na popisu su se nalazile i crkve u Novom Zagrebu, po jedna za Zapruđe, Utrinu, Botinec, Trnsko i Sopot. Duhovni je stol naveo očekivanje da crkve na tim lokacijama budu predviđene u budućim urbanističkim planovima grada.⁴⁵ Osnova za takvo razmišljanje bila je lokacijska dozvola za crkvu u zagrebačkom naselju Siget, koju je Zavod za urbanizam prethodno predvidio dati, te je u lipnju iste godine upućen u proceduru Komisiji za izmjenu i dopunu urbanističkih planova.⁴⁶ Međutim, Muren je kasnije saznao da u Odsjeku za urbanističku dokumentaciju nisu planirali gradnju drugih crkava u južnom Zagrebu, smatrajući kako je crkva u Sigetu dovoljna za cijeli taj prostor, te da »još jedan podnesak na tom prostoru ne dolazi u obzir«⁴⁷.

S druge strane, Zlatko Kuntarić, odvjetnik koji je obavljao pravne poslove Zagrebačke nadbiskupije, pisao je Nadbiskupskome duhovnom stolu da je Zavodu za komunalnu djelatnost grada Zagreba dostavio njihov popis crkava te da se i osobno informirao o proceduri dobivanja dozvola. U Zavodu mu je rečeno kako su dobili naputak Komisije za vjerske poslove da se ima bez diskriminacije pristupiti rješavanju svih zahtjeva držeći se zakonskih uvjeta. Stoga Kuntarić zaključuje da se više neće stavljati prepreke dobivanju dozvola za gradnju crkava te da se svi »mikrorajoni« (tj. novoosnovana naselja u Novom Zagrebu) moraju zahtjevom obratiti Zavodu tražeći dozvolu za crkvu i župni dvor.⁴⁸ Imajući to u vidu, Kuntarić savjetuje Nadbiskupski duhovni stol da, prema uputama koje je dobio od Gradske skupštine Grada Zagreba i Zavoda za komunalnu djelatnost, za svaku planiranu crkvu u Novom Zagrebu predvidi prikladno mjesto, napravi položajne nacрте i potom pošalje zahtjev za dobivanje lokacijske dozvole. Razlog takvu postupku je, navodi Kuntarić, što nadležne institucije ne žele urbanističkim planom unaprijed predviđati mjesto za crkvu.⁴⁹

⁴³ Usp. AŽU, *Zahtjev Franje Murena Komunalnom odjelu Skupštine općine Remetinec*, 23. 1. 1967.

⁴⁴ AŽU, *Žalba Franje Murena Komisiji za žalbe Skupštine grada Zagreba*, 8. 12. 1967.

⁴⁵ NAZ, *Zahtjev Nadbiskupskog duhovnog stola gradu Zagrebu za dodjelu lokacija novih crkvi*, mapa I, broj 1660/1980, 28. 2. 1967.

⁴⁶ Za crkvu u župi Siget načelna lokacija dana je još 1965. godine, ali se s građevinskom dozvolom odugovlačilo zbog straha od pobune među ratnim veteranima. Konačno je građevinska dozvola dana u svibnju 1971., a gradnja je dovršena jedanaest godina kasnije. Usp. M. AKMADŽA, »Fond pape Ivana XXIII. i gradnja crkava u Zagrebu«, str. 66, 68, 72.

⁴⁷ AŽU, *Dopis Odsjeka za urbanističku dokumentaciju i regulativu Odsjeku za građevne dozvole*, 1970. – 1983., 05/3-11-29125/1967. Taj je interni dopis dviju institucija, prema riječima Franje Murena, »zalutao« do njega. Usp. AŽU, *Izvještaj Franje Murena o toku i stanju traženja lokacija za nove župne centre u naseljima Zapruđe i Utrina*, 1970. –1983., 6. 7. 1968.

⁴⁸ NAZ, *Dopis advokata Kuntarića Nadbiskupskom duhovnom stolu (nedatiran)*, mapa I, broj 1660/1980.

⁴⁹ *Isto*

Ne znamo koliko su Kuntarićevi savjeti bili poznati župniku Murenu, ali on je ni mjesec dana nakon njegova izvješća⁵⁰ ponovio zahtjev za gradnjom crkve u Zapruđu, ovaj put prema Zavodu za urbanizam. Ne dobivši odgovor, 8. prosinca je, po treći put, poslao zahtjev dopunjen i zahtjevom za lokacijsku dozvolu za crkvu u Utrini, budući da se to naselje u međuvremenu počelo izgrađivati. Naslovnik toga zahtjeva bio je Sekretarijat za komunalne poslove Općine Remetinec.⁵¹ Istodobno je Muren poslao i žalbu Komisiji za predstavke i pritužbe Grada Zagreba. U njoj se žalio na nepravovremeno rješavanje zahtjeva od strane institucija, opisujući kako je zahtjev za lokacijskom dozvolom za crkvu u Zapruđu poslao još početkom 1966. godine, te ponovljeni zahtjev u siječnja 1967. godine. Također je naveo kako su zahtjevi stigli do tajnika Komisije za vjerske poslove, ali nisu prosljeđeni dalje niti je na njih dobio bilo kakav odgovor. Istaknuo je kako je zahtjeve za lokacijskom dozvolom poslao na više različitih institucija pa traži od Komisije za predstavke i pritužbe informaciju o tome tko je nadležan za izdavanje dozvole i kome se u tom slučaju treba obratiti.⁵²

Odgovor Komisije Murenu stiže 4. siječnja 1968. godine. U njemu se navodi kako su zaprimili njegovu žalbu zbog neblagovremenog rješavanja molbe te kako je na župni ured Jakuševac upućen odgovor Komisije za vjerske poslove Skupštine Općine Remetinec, koja je u međuvremenu ukinuta Zakonom o spajanju općina u Zagrebu (NN 6/1967). Dopis je, prema navodu Komisije za predstavke i pritužbe, datiran još 11. veljače 1967. godine pod klasifikacijskim brojem 01-4/1-67, ali ga Muren, sudeći po navodima u žalbi, nije zaprimio niti se nalazi u arhivu župe.⁵³ U svome dopisu Komisija za predstavke i pritužbe obavještava da Komisija za vjerska pitanja nije nadležna za rješavanje u upravnim stvarima, nego da je to u nadležnosti Sekretarijata za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj Gradske uprave. Stoga se na gradnju crkava primjenjuje Odluka o izgradnji objekata građana i građanskih pravnih osoba od 21. travnja 1967. godine.⁵⁴

Osvrćući se na te navode, Muren je u dopisu Nadbiskupskome duhovnom stolu komentirao kako je Komisija za vjerske poslove ipak bila nadležna do 21. travnja 1967. (referirajući se na Odluku o izgradnji objekata građana i građanskih pravnih osoba) pa svejedno nije uzela predmet u postupak niti ga prosljedila nadležnim tijelima kojima je preko njih poslan.⁵⁵ Usto, nadležnost Komisije bila je potvrđena i u zagrebačkom Komunalnom vjesniku u srpnju iduće godine.⁵⁶ Prema napatku Komisije Muren je informacije potražio i u Sekretarijatu za komunalne poslove građevinarstvo i saobraćaj. Tu je iznova upućen na Komisiju za vjerske poslove, budući da je prema njihovu tumačenju gradnja crkava u njezinoj nadležnosti pa Sekretarijat bez odobrenja Komisije ne može izdati lokacijsku

⁵⁰ Riječ je o 19. studenome 1967.

⁵¹ AŽU, *Izveštaj Franje Murena o toku i stanju traženja lokacija za nove župne centre u naseljima Zapruđe i Utrina*, 1970. – 1983., 6. 7. 1968.

⁵² AŽU, *Dopis Franje Murena Komisiji za predstavke i pritužbe Grada Zagreba*, 1970. – 1983., 8. 12. 1967.

⁵³ AŽU, *Dopis Komisije za predstavke i pritužbe župnom uredu Jakuševac*, 1970. – 1983., 4. 1. 1968. (01-3789/1).

⁵⁴ *Isto*

⁵⁵ NAZ, *Dopis Franje Murena Nadbiskupskom duhovnom stolu*, mapa I, broj 1660/1980., 28. 5. 1968.

⁵⁶ M. AKMADŽA, »Fond pape Ivana XXIII. i gradnja crkava u Zagrebu«, str. 76.

dozvolu za vjerske objekte.⁵⁷ Unatoč toj birokratskoj zavrzlami, Muren je i dalje intervenirao u Odsjeku za urbanističku dokumentaciju i regulativu Sekretarijata za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj te je nakon dvaju neuspjelih pokušaja uspio dobiti usmeni odgovor šefa Odsjeka, Zilingera, da se zahtjev odbija jer je već izdana lokacija za crkvu u južnom Zagrebu, onu u Sigetu.⁵⁸ Budući da je osobno redovito dolazio u Odsjek za urbanističku dokumentaciju i regulativu, Muren se upoznao s njegovim djelatnicima pa mu je, prema njegovim riječima, 23. svibnja 1968. u ruke »zalutao«⁵⁹ interni spis Odsjeka za urbanističku dokumentaciju i regulativu Odsjeku za građevinske dozvole iz kojega je vidljivo da se zahtjev za gradnjom crkve odbija s istim obrazloženjem koje mu je prethodno usmeno priopćio Zilinger. Takvo je rješenje prema Murenu bilo neprihvatljivo po dvjema osnovama: prvo, urbanističkim je planom za južni Zagreb predviđeno naseljavanje oko 250 000 ljudi, za čiji je pastoral jedna predviđena crkva svakako premalo; drugo, smatrao je kako takvim zadržavanjem lokacijske dozvole Odsjek prekoračuje svoju nadležnost te krši Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica prema kojemu su samo te zajednice kompetentne otvarati crkve i određivati njihov broj.⁶⁰ Stoga u dopisu Nadbiskupskome duhovnom stolu, pet dana nakon pisanog rješenja o odbijanju zahtjeva, Muren potanko opisuje itinerar počevši od zahtjeva iz siječnja 1966. godine pa do tada, te predlaže kanonski osnutak župe Utrina i župe Zapruđe, kako bi se osnažio zahtjev za izdavanjem lokacijske dozvole.⁶¹

Nadbiskupski duhovni stol je Murena s još trojicom susjednih župnika pozvao na konzistorijalnu sjednicu kako bi razgovarali o tome pitanju. Prijedlog je bio prihvaćen te su na sjednici okvirno dogovorene granice novih župa u južnom Zagrebu.⁶² Muren je nakon toga još jednom sastavio detaljno izvješće Nadbiskupskome duhovnom stolu o tijeku ishođenja lokacijske dozvole od samog početka pa do odbijenice Odsjeka za urbanističku dokumentaciju i regulativu, moleći ga da intervenira kod nadležnih vlasti.⁶³ Početkom srpnja 1968. godine Muren se u franjevačkom samostanu na Kaptolu sastao sa svećenicima koji su imali isti problem s gradnjama crkava u Zagrebu ili drugim poslovima vezanim uz Komisiju za vjerska pitanja grada Zagreba. Prisutni su bili još i fra Bonaventura Duda, dominikanac Ljudevit Jeđud, fra Zorislav Lajoš, vlč. Vladimir Pavlinić, jedan od osnivača *Glasa Koncila*, isusovac Adam Periškić, fra Bernardin Šulj i Nikola Vuglec, župnik Župe sv. Ane u Rudešu. Sastanak je bio privatn s ciljem međusobne suradnje kod traženja lokacijskih i građevinskih dozvola od nadležnih vlasti. Odlučeno je da će se i nadalje sastajati kako bi bliže surađivali u procesu prikupljanja dokumentacije te da će nastojati u svoj rad uključiti i Franju Kuharića, tada pomoćnog biskupa Zagrebačke nadbiskupije.⁶⁴

⁵⁷ AŽU, *Izveštaj Franje Murena o toku i stanju traženja lokacija za nove župne centre u naseljima Zapruđe i Utrine*, 1970. – 1983., 6. 7. 1968.

⁵⁸ NAZ, *Dopis Franje Murena Nadbiskupskom duhovnom stolu*, mapa I, broj 1660/1980., 28. 5. 68.

⁵⁹ Usp. AŽU, *Izveštaj Franje Murena o toku i stanju traženja lokacija za nove župne centre u naseljima Zapruđe i Utrine*, 1970. – 1983., 6. 7. 1968.

⁶⁰ NAZ, *Dopis Franje Murena Nadbiskupskom duhovnom stolu*, mapa I, broj 1660/1980., 28. 5. 68.

⁶¹ *Isto*

⁶² NAZ, *Dopis Nadbiskupskog duhovnog stola Franji Murenu*, mapa I, broj 1660/1980., nedatiran.

⁶³ AŽU, *Izveštaj Franje Murena o toku i stanju traženja lokacija za nove župne centre u naseljima Zapruđe i Utrine*, 1970. – 1983., 6. 7. 1968.

⁶⁴ AŽU, *Zapisnik sastanka svećenika-župnika koji traže lokaciju za nove župne crkve*, 1970. – 1983., 7. 8. 1968.

Osim gradnje crkava za koje su gradske vlasti odugovlačile, a ponekad i otvoreno odbijale dati dozvolu, Nadbiskupski duhovni stol plašio se i mogućih teškoća pri traženju provizornog rješenja za bogoslužni prostor. Početkom 1969. godine odvjetnik Zlatko Kuntarić Nadbiskupskome duhovnom stolu šalje informaciju da je odbijen zahtjev za gradnju crkve Župe Presvetoga Trojstva u Prečkom, te kako se općenito zahtjevi za gradnju crkava i dalje odbijaju, ali dodaje da bi se mogle pojaviti poteškoće i pri pokušaju kupnje stanova i njihove prenamjene u bogoslužne prostore budući da se prema *Zakonu o stambenim odnosima* iz 1962. godine stanovi nakon kupnje mogu koristiti isključivo u svrhu stanovanja.⁶⁵

Unatoč tomu Nadbiskupski duhovni stol nije se dao pokolebati. U veljači 1969. godine zatražio je mišljenje Zagrebačkoga prvostolnog kaptola o osnutku pet novih župa u Novom Zagrebu: Zapruđe, Utrine, Siget, Trnsko i Podbrežje, odnosno Kajzerica. Kaptol je isti dan odgovorio pozitivno. Stoga Nadbiskupski duhovni stol iznova poziva župnika Murena kako bi razgovarali o lokacijama budućih crkava u Novom Zagrebu i prilikama u župi. Muren 24. veljače odgovara opisujući probleme vezane uz izgradnju pastoralnih centara i pastoralni rad u Južnom Zagrebu. Istaknuo je kako novonastalo naselje Zapruđe već u to doba ima oko petnaest tisuća ljudi, dok je Utrini već naseljena prva osmerokatnica. Iznio je također procjene da će se do kraja procesa naseljavanja Novog Zagreba ondje nastaniti oko 250 000 ljudi, od kojih je petina već doselila. Južni je Zagreb prema urbanističkom planu podijeljen u deset »mikrorajona«, tj. manjih naselja, od kojih će svako imati svoj servisni centar – školu, ambulantu, poštu i druge javne zgrade potrebne za funkcioniranje života – i pritom će svaki »mikrorajon« biti samostalan u odnosu na druge. Stoga je, prema Murenu, najlogičnije da se u svakome od njih osnuje po jedna župa koja bi u takvim uvjetima obuhvaćala oko 25 000 stanovnika, što svakako nisu idealni uvjeti, ali su bolji od ideje Urbanističkog zavoda koji planira samo jednu crkvu, onu na Sigetu, za cijeli prostor Novog Zagreba. Muren nije bio naročito sklon ideji adaptacije stambenih prostora u bogoslužni, tvrdeći da je vrlo teško adaptirati stanove zbog same gradnje na način da su svi zidovi nosivi, a i kad bi se adaptirali, prostor bi svejedno bio premalen da primi potreban broj vjernika. Kao alternativu, koliko god se već susretao s birokratskim poteškoćama, ipak je predložio »da se grade novi objekti prikladni namjeni, arhitektonski skladni okolini, skromni u izvedbi kakve su i ekonomske mogućnosti, te se treba odreći monumentalnih triumfalističkih građevina jer to više ne odgovara statusu, potrebama i mogućnostima crkve«⁶⁶. Usto je upozorio na potrebu boljeg projektiranja s urbanističke strane tako da se izbjegne rasipanje novca kojim se ionako oskudijeva, a sabirao se u cijeloj Nadbiskupiji.

Četiri mjeseca kasnije i Prezbiterско vijeće Zagrebačke nadbiskupije dalo je povoljno mišljenje o osnutku novih župa, te je 30. lipnja 1969. zagrebački nadbiskup kardinal Franjo Šeper potpisao dekret o osnutku župe Utrina.⁶⁷ Kako se u dekretu navodi, župa Utrina osnovana je dismembracijom (odvajanjem) Župe sv. Marka u Jakuševcu. Njezine granice su: na sjeveru – Aleja Borisa Kidriča (današnja Avenija Dubrovnik) od parka do Jakuševečke ceste (koja je onomad bila i današnja Sarajevska cesta), na istoku – Jakuševečka cesta od Aleje Kidriča do projektirane ceste na južnoj strani Utrine, na jugu – cesta na juž-

⁶⁵ NAZ, *Dopis odvjetnika Kuntarića Nadbiskupskom duhovnom stolu*, mapa I, broj 1660/1980., 10. 1. 1969.

⁶⁶ AŽU, *Dopis Franje Murena Nadbiskupskom duhovnom stolu*, 1970. – 1983., 24. 2. 1969.

⁶⁷ NAZ, *Dekret o osnutku župe Utrina*, 30. 6. 1969., 1355/1969.

noj strani Utrine od Jakuševečke ceste do zapadne granice parka (današnja Ulica Savezne Republike Njemačke), istok – zapadna granica parka. U samom dekretu navodi se da će za potrebe bogoslužja biti zatražene potrebne dozvole za gradnju crkve. Isti dan osnovana je i župa Zapruđe, koja se južnom granicom naslanja na Utrinu i koja također ima problem nedostatka bogoslužnog prostora.⁶⁸ Budući da su obje župe u sličnoj situaciji, a i teritorijalno blizu, obje su po osnutku povjerene na upravljanje jakuševečkom župniku Franji Murenu do imenovanja novih upravitelja spomenutih župa.

Poduprijevši svoja traženja lokacijskih dozvola za crkve u Utrini i Zapruđu i kanonskim osnivanjem dviju župa, Muren je u kolovozu iste godine ponovno urgirao da se predmet uzme u postupak. Prema zapisniku Odsjeka za građevinske dozvole Gradske uprave grada Zagreba, Muren je ondje dao službenu izjavu opisujući kako je još krajem 1967. godine podnio zahtjev za gradnju dviju crkava, kako je predmet stavljen u postupak i kako je Odsjek za urbanističku dokumentaciju i regulativu u lipnju 1968. dao mišljenje Urbanističkog zavoda, ali od toga dana podnositelj zahtjeva nije dobio nikakvu obavijest. U vezi s mišljenjem Urbanističkog zavoda, Muren izjavljuje da se s njime nikako ne može zadovoljiti ponavljajući da ono predviđa samo jednu crkvu (Siget) za četvrt milijuna stanovnika Novog Zagreba.⁶⁹ Međutim, Odsjek za građevinske dozvole tu je izjavu tek primio na znanje.

Početkom travnja sljedeće godine Komisija za vjerska pitanja grada Zagreba ipak je pustila pred opetovanim molbama Nadbiskupskoga duhovnog stola te imenovala »grupu stručnjaka« sa zadaćom da uime Skupštine grada Zagreba, razmotri pitanje lokacijskih dozvola za crkvene objekte. U tu svrhu Komisija je zatražila od biskupa Kuharića, tada apostolskog administratora Zagrebačke nadbiskupije, da imenuje vlastitu komisiju koja će s grupom imenovanom od strane grada Zagreba razgovarati o tome pitanju, te je zatražen što skoriji dogovor o vremenu sastanka dviju grupa.⁷⁰ Kuharić je postupio u skladu s prijedlogom te obavijestio Komisiju za vjerska pitanja kako je imenovao komisiju za pregovore na čelu s dr. Antunom Ivandijom te ih je uputio da se njemu obrate za svaki daljnji dogovor.⁷¹ Prema naputcima Komisije za vjerska pitanja pregovore s Nadbiskupskim duhovnim stolom trebao je preuzeti Sekretarijat za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj Gradske skupštine grada Zagreba, koji je i odgovorio na Kuharićev dopis dva mjeseca kasnije tražeći sastanak 30. lipnja.⁷² Međutim, u nedostatku bilo kakva izvješća sa samog sastanka ili barem daljnje reference na njega, bilo u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu bilo u Arhivu dekanata Utrina, nameće se zaključak kako do sastanka ili nije došlo ili nije bio naročito konstruktivan. Na to nas navodi i dopis, tada već nadbiskupa, Kuharića Komisiji za vjerska pitanja grada Zagreba šest mjeseci kasnije u kojemu je tražio da se što prije sazove komisija za rješavanje pitanja lokacija za crkve u gradu te da

⁶⁸ AŽU, *Dekret o osnutku župe Zapruđe*, 1970. – 1983., 30. 6. 1969.

⁶⁹ AŽU, *Zapisnik Odsjeka za građevinske dozvole Gradske uprave u Zagrebu u predmetu izgradnje župnih crkava u Zapruđu i Utrinama*, 1970. – 1983., 5. 8. 1969.

⁷⁰ NAZ, *Dopis Komisije za vjerska pitanja grada Zagreba biskupu Kuhariću*, 2. 4. 1970., 35/1970.

⁷¹ NAZ, *Dopis biskupa Franje Kuharića Komisiji za vjerska pitanja grada Zagreba*, 20. 4. 1970., 105/1970.

⁷² NAZ, *Dopis Sekretarijata za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj Gradske skupštine grada Zagreba Nadbiskupskom duhovnom stolu*, 18. 6. 1970., 05/11-7980/1-1970.

se konačno riješe zahtjevi u postupku.⁷³ U tome je dopisu kao prioritet podcrtao potrebu za sakralnim prostorom u naseljima Zapruđe, Utrina i Sopot, predlažući kao provizorno rješenje gradnju jedne crkve na tromeđi tih triju naselja. U zamjenu za zemljište za crkvu, Kuharić je bio spreman staviti na raspolaganje zemljišta koja su ostala crkvena nakon nacionalizacije. Takav se prijedlog, vjerojatno kao produkt dobre volje i određene doze očaja zbog relativno hitne situacije nedostatka prostora za bogoslužje, s Kuharićeve strane može nazvati izlaženjem ususret i kompromisom. Naime, kao što smo prethodno spomenuli, ustanovama Zagrebačke nadbiskupije *Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji* oduzeto je oko 82% zemljišta, što obradivih, što neobradivih površina, te još određen postotak *Zakonom o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta*. Samo župi Jakuševac, na čijem su se prijašnjem teritoriju nalazile te novoustanovljene župe, agrarnom reformom oduzeto je 45 jutara i 842 četvorna hvata zemlje, dakle, preko 260000 kvadratnih metara.⁷⁴ Za razliku od prijedloga biskupa Lacha 1966. godine, Kuharić se ipak nije pozivao na pravo kompenzacije, nego je postupio kako mu se činilo najučinkovitijim.

Tim se dopisom nadbiskupa Kuharića pitanje gradnje crkve u Utrini podignulo sa župne na višu razinu te je o njemu narednih godina s Komisijom za vjerska pitanja razgovarao uglavnom Nadbiskupski duhovni stol. Tako je u lipnju 1970. godine Kuharić podnio prijedlog Komisiji za vjerska pitanja Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske s kartom lokacija na kojima se mogle graditi nove crkve.⁷⁵ Lokacije su izabrane tako da svakoj od novih crkava gravitira između pet i deset tisuća vjernika (što je ponegdje i dvostruko više od tadašnjih standarda u zapadnoj Europi, gdje su se nove crkve gradile tako da obuhvaćaju maksimalno pet tisuća vjernika), ali u praksi je taj broj bio mjestimično i veći.⁷⁶ U izboru lokacija vodilo se računa o konfiguraciji terena, aglomeraciji stanovništva i velikim prometnicama kojima je Novi Zagreb premrežen. Prijedlog je išao u dva smjera: prvi tip građevine koja se traži samostalna je zgrada na zasebnoj lokaciji. U njoj će biti crkva, a uz nju će se nalaziti i prateći objekti kao što je župni stan, župni ured, stan za pomoćno osoblje u župi, dvorana za vjersku pouku i drugo, te po mogućnosti i parking uz crkvu. Napomenuto je da uz crkvu nije predviđena gradnja zvonika, objekt koji je u očima lokalnih vlasti i ponekih Crkvi nenaklonih stanovnika posebice bio trn u oku. Alternativa samostalnoj crkvi bila je pastoralni centar. On, za razliku od crkve, nije samostalna zgrada, nego bi bio dio veće zgrade koji bi se arhitektonski uklopila u okolinu te izvana ne bi izgledala kao sakralni objekt. Sastojao bi se od dvorane i pratećih prostorija, a gradio bi se ili kupovao u suradnji sa suinvestitorima koji bi u takvoj zgradi imali svoje zasebne prostorije. Opisujući same objekte, Kuharić je tražio prikladnu kvadraturu crkve kako bi stalo barem dvoje vjernika po kvadratnom metru. Uz same crkve, tražio je i po dvije prostorije za katehezu koje bi mogle zaprimiti po trideset učenika, a uz pastoralne centre po jednu za četrdeset. Uredski dio trebao bi sadržavati čekaonicu, sam ured, govornicu, arhiv i sanitarne prostorije. Župni stanovi uz crkve prema prijedlogu bili bi dvosobni s još

⁷³ NAZ, *Dopis nadbiskupa Kuharića Komisiji za vjerska pitanja grada Zagreba*, 16. 12. 1970.

⁷⁴ M. AKMADŽA, *Oduzimanje imovine Katoličkoj crkvi i crkveno-državni odnosi od 1945. do 1966. godine*, str. 288.

⁷⁵ NAZ, *Dopis biskupa Franje Kuharića Komisiji za vjerska pitanja Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske*, 5. 6. 1970.

⁷⁶ *Isto*.

dvije jednosobne garsonijere u blizini, a stanovi uz pastoralne centre dvosobni s jednom garsonijerom. Uz crkvu, po mogućnosti trebale bi biti dvije garaže za automobil, a uz pastoralne centre po jedna. Od Komisije za vjerska pitanja Kuharić je tražio pomoć da se lokacije za takve građevine predvide urbanističkim planom.⁷⁷

4.2. *Župa Utrina pod samostalnom upravom – provizorni bogoslužni prostor*

U međuvremenu, dok je Nadbiskupski duhovni stol pregovarao s vlastima o lokacijama za gradnju crkava, u župi Utrina krenulo se u provizorno rješavanje problema pastorala. Najprije je 3. travnja 1970. imenovan novi župni upravitelj Matija Stepinac, dotadašnji privremeni upravitelj župa Petrinja i Hrastovica.⁷⁸ Uz imenovanje upraviteljem župe Utrina, Stepinac je istodobno imenovan privremenim upraviteljem župe Zaprude. On se, ubrzo po dolasku, upustio u rješavanje problema nedostatka bogoslužnog prostora te je već u svibnju iste godine od Nadbiskupskoga duhovnog stola tražio konkretnu pomoć.⁷⁹ Naime, odmah po osnutku župe Utrina Nadbiskupski duhovni stol kupio je 11. srpnja 1969. godine dvosoban stan površine 56 kvadratnih metara u zgradi na adresi Utrina 10-8-10/VII, kasnije Maretićeva ulica 6. Stan je upisan kao vlasništvo dr. Ivana Tilšera, tadašnjeg kancelara Zagrebačke nadbiskupije. Stepinac je zatražio da se stan prepiše u vlasništvo župe.⁸⁰ Usto je za veću prostoriju stana, dimenzija 4x6 kvadratnih metara, koja je trebala služiti kao bogoslužni prostor zamolio nabavu jednoga ukrašenog stola i dvadeset stolaca, dok je drugu prostoriju namijenjenu uredu trebalo opremiti regalom, pisaćim stolom i s četiri stolca ili naslonjača. Za kuhinju, koja je služila i kao spavaća soba župnika, želio je nabaviti hladnjak i stol, dok je od pokretnog inventara molio pomoć u kupnji matičnih i liturgijskih knjiga, kartoteke, liturgijskog posuđa i drugoga.⁸¹ Pored toga, Stepinac još zatražio i mjesečnu pripomoć za održavanje u iznosu od 60 000 dinara. Nadbiskupski duhovni stol odobrio je jednokratnu pomoć od 10 000 dinara. Prvo misno slavlje u tom prostoru održano je u kolovozu iste godine.

Uz privremeno rješavanje problema bogoslužnog prostora, Stepinac u je svibnju 1970. Nadbiskupskome duhovnom stolu predložio moguće titulare župe: Blažena Djevica Marija Bogorodica, Blažena Djevica Marija Kraljica Mira ili sv. Franjo Asiški, ali je Kaptol odlučio župu posvetiti sv. Ivanu Evanđelistu.⁸² Početkom srpnja Nadbiskupija je službeno obavijestila Sekretarijat za unutrašnje poslove Skupštine općine Zagreb o osnutku dviju novih župa – Zaprude i Utrina.⁸³ U dopisu je navedeno da je župnik imenovan 23. travnja⁸⁴ iste godine te da stanuje u stanu na adresi Utrina 10-8-10/VII. U jednoj od prostorija stana

⁷⁷ Isto.

⁷⁸ AŽU, *Dekret o imenovanju Matije Stepinca župnim upraviteljem župe Utrina i privremenim župnim upraviteljem župe Zaprude*, 1970. – 1983., 3. 4. 1970., 2/70.

⁷⁹ NAZ, *Dopis Matije Stepinca Nadbiskupskom duhovnom stolu*, 5. 5. 1970., mapa 3550/1971.

⁸⁰ Isto.

⁸¹ Isto.

⁸² NAZ, *Dopis Matije Stepinca Nadbiskupskom duhovnom stolu*, 22. 5. 1970., 8/1970.

⁸³ AŽU, *Dopis Nadbiskupskog duhovnog stola Sekretarijatu za unutrašnje poslove Skupštine općine Zagreb*, 1970. – 1983., 1. 7. 1970., 6/1970.

⁸⁴ Prema dekretu o imenovanju Matije Stepinca upraviteljem župe Utrina, datum imenovanja je 3. travnja, a ne 23. travnja, te je stoga imenovanje u dopisu Sekretarijatu za unutrašnje poslove pogrešno datirano. Razlog

ima ured, a u drugoj se obavlja vjerska djelatnost, čime taj prostor ima javni karakter u smislu čl. 13, st. 1 *Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica*.

U međuvremenu je tijekom kolovoza Stepinac zatražio i dobio od Nadbiskupije kredit čija je sredstva, osim za dodatno uređenje postojećeg stana/crke, upotrijebio te za 75 000 dinara kupio još jedan jednosobni stan u istoj zgradi,⁸⁵ te ga uskoro adaptirao za stanovanje župnika i župni ured kako bi u prvom stanu ostalo dovoljno prostora za liturgiju. Krajem 1971. godine Stepinac je iznova zatražio od Nadbiskupskoga duhovnog stola sredstva za kupnju još jednog manjeg jednosobnog stana u istoj zgradi koji bi mogao poslužiti za stanovanje, čime bi župni ured dobio potrebni prostor ili bi pak mogao biti uređen za katehetsku dvoranu.⁸⁶ Stepinac je tražio 8 000 000 starih dinara⁸⁷ kredita u dva obroka naglašavajući kako je to dobra prilika zbog povoljne cijene. Taj je zahtjev bio odbijen. Nadbiskupski duhovni stol ustvrdio je kako fond Ivana XXIII. nema trenutno nikakvih sredstava na raspolaganju iz kojih bi se mogla financirati kupnja stana, kao i to da jednosoban stan ionako ne bi bio dovoljno velik za potrebe župe pa se župniku preporučuje da radije traži neki veći prostor koji bi mogao biti na raspolaganju svim trima naseljima (Sopot, Zapruđe, Utrina).⁸⁸

Za to vrijeme Nadbiskupski duhovni stol i dalje je pokušavao ishoditi lokacijsku dozvolu za gradnju crkve. Godine 1970. dovršen je Generalni urbanistički plan grada Zagreba. Premda je nadbiskup Kuharić prethodno zamolio Komisiju za vjerska pitanja da se založi kod Zavoda za urbanizam kako bi budući urbanistički plan predvidio lokacije za nove crkve u južnom Zagrebu,⁸⁹ njegova je molba ostala neuslišana. Stoga se u travnju 1971. godine ponovno obratio Komisiji, prilažući joj prethodne molbe i kartu s mogućim lokacijama novih crkava (koja je već bila prilog molbi iz lipnja prethodne godine), napominjući kako Generalni urbanistički plan ne sadrži lokacije novih crkava (jer su, prema navodima iz Zavoda za urbanizam, još uvijek u »stadiju studija«), te tražeći od Komisije da s potrebom građenja novih bogoštovnih objekata upozna i predsjednika Skupštine grada Zagreba.⁹⁰ Kuharić je tim putem inzistirao na tome da se tražene lokacije odmah predvide u urbanističkom planu kako bi se uspio razmrsiti birokratski čvor u kome se nalazi zahtjev za gradnjom crkve. S jedne je strane Zavod za urbanizam, koji je tvrdio kako ne može izdati lokacijsku dozvolu bez odobrenja Komisije za vjerska pitanja,⁹¹ a s druge je Komisija za vjerska pitanja tvrdila da nije nadležna za davanje dozvole te upućivala Nadbiskupski duhovni stol da lokacije za crkve unese u urbanistički plan. Kuharić je napomenuo kako

tomu je nepoznat. Usp. AŽU, *Dekret o imenovanju Matije Stepinca župnim upraviteljem župe Utrina i privremenim župnim upraviteljem župe Zapruđe*, 1970. – 1983., 3. 4. 1970., 2/70.

⁸⁵ AŽU, *Kupoprodajni ugovor između Pavla Marianija i rkt. Župe sv. Ivana Evanđelista iz Zagreba*, 1970. – 1983., 31. 8. 1970.

⁸⁶ NAZ, *Dopis Matije Stepinca Nadbiskupskom duhovnom stolu*, 8. 12. 1971.

⁸⁷ Riječ je o prijelaznom razdoblju između uvođenja novih, denominiranih dinara i povlačenja starih pa stoga i različito navođenje. Omjer vrijednosti starog i novog dinara je 100:1 pa bi stoga stan koštao 80 000 novih dinara.

⁸⁸ AŽU, *Dopis Nadbiskupskog duhovnog stola Matiji Stepincu*, 1970. – 1983., 10. 12. 1971., 10/71.

⁸⁹ NAZ, *Dopis biskupa Franje Kuharića Komisiji za vjerska pitanja Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske*, 5. 6. 1970.

⁹⁰ NAZ, *Dopis nadbiskupa Kuharića Komisiji za vjerska pitanja grada Zagreba*, 3. 4. 1971., 1004/71.

⁹¹ Usp. AŽU, *Izještaj Franje Murena o toku i stanju traženja lokacija za nove župne centre u naseljima Zapruđe i Utrine*, 1970. – 1983., 6. 7. 1968.

bez ucrtanih lokacija crkava u urbanističkom planu neće imati zakonske osnove za traženje lokacija, »a to ne bi bilo u skladu s općom linijom Crkve i države kod nas«⁹², aludirajući vjerojatno na približavanje Crkve i države u svjetlu uspostave diplomatskih odnosa SFRJ i Svete Stolice prethodne godine te na posjet predsjednika Tita papi Pavlu VI. koji se dogodio niti tjedan dana prije slanja dopisa. Govoreći o Generalnom urbanističkom planu, Kuharić je dodao kako je Crkva spremna, u skladu sa svojim mogućnostima, sufinancirati izradu plana s lokacijama bogoštovnih objekata. U tu je svrhu, kad je riječ o konkretnim lokacijama za župe Zapruđe i Utrina, Nadbiskupski duhovni stol u svibnju ponovno kontaktirao Zavod za urbanizam, o čemu je obavijestio i Komisiju.⁹³ Istodobno je zatraženo i od župnika Stepinca da urgira na Zavodu i u Komisiji kako bi taj predmet bio zadovoljavajuće riješen. Župnik je sa svoje strane također paralelno djelovao. Tako je 3. lipnja 1971. godine održao sastanak župnog vijeća župa Zapruđe-Utrina-Sopot.⁹⁴ Posebna pozornost posvećena je upravo župi Utrina, gdje u tom trenutku živjelo oko 800 obitelji, bilo je oko 250 vjeroučenika, a od osnutka župe kršteno je 120 djece i sklopljeno 30 brakova. Zadaća rješavanja sakralnog prostora bila je vrlo hitna jer se predviđao ekspanzivan rast župe. Odlučeno je da se započnu prikupljati sredstva za gradnju crkve te još jednom zatraži od Nadbiskupskoga duhovnog stola pomoć u dobivanju lokacijske dozvole.⁹⁵ Ujedno je župno vijeće zaključilo kako treba poslati dopis s opisom situacije i molbom za rješenje i od strane župe, ne čekajući samo da ga ishodi Nadbiskupski duhovni stol, kako Komisiji za vjerska pitanja tako i Zavodu za urbanizam te Zavodu za komunalnu djelatnost.⁹⁶

4.3. Osnivanje župa-kćeri

Zapadno od Utrine nastajalo je novo naselje – »mikrorajon« – Sopot. Uvidjevši kako će i vjernici Sopota trebati svojeg pastira, nadbiskup Kuharić 3. listopada 1972. imenuje pastoralnog pomoćnika (supsidijara) u župi Utrina, Josipa Dumbovića, dotadašnjega župnog vikara župe Ivanec.⁹⁷ On je trebao služiti kao supsidijar u Utrini, čekajući kanonski osnutak župe Sopot kojoj će biti župni upravitelj. Dotad je Dumbović imao zadaću brinuti o pastoralnom centru, zapravo stanu od 50-ak kvadratnih metara koji je tamo služio kao provizorni bogoslužni prostor, i formirati zajednicu vjernika u Sopotu.⁹⁸ Šest mjeseci nakon dolaska Dumbovića u Utrinu, krajem svibnja 1973. godine, na prijedlog Matije Stepinca u Sopotu je osnovana župa Tijela Kristova, kojoj je Dumbović imenovan prvim upraviteljem, čime je razriješen službe supsidijara u Utrini.⁹⁹ Granice nove župe su bile: na sjeveru – Aleja Borisa Kidriča (danas Avenija Dubrovnik) od autoceste (danas Avenija Većeslava Holjevca) do parka između Sopota i Utrine, na zapadu – autocesta od Aleje

⁹² NAZ, *Dopis nadbiskupa Kuharića Komisiji za vjerska pitanja grada Zagreba*, 3. 4. 1971., 1004/71.

⁹³ NAZ, *Dopis Nadbiskupskog duhovnog stola Matiji Stepincu*, 11. 6. 1971., 3550/71.

⁹⁴ NAZ, *Dopis Matije Stepinca Nadbiskupskom duhovnom stolu*, 3. 6. 1971., 3550/71.

⁹⁵ *Isto*.

⁹⁶ AŽU, *Zapisnik sa sastanka župnog vijeća*, 1970. – 1983., 5. 10. 1971.

⁹⁷ AŽU, *Dekret o imenovanju supsidijara Josipa Dumbovića za župu Utrina*, 1970. – 1983., 3. 10. 1972., 16/1972.

⁹⁸ AŽU, *Dopis Matije Stepinca Nadbiskupskom duhovnom stolu*, 1970. – 1983., 14. 3. 1973., 19/1973.

⁹⁹ AŽU, *Dekret o razrješenju supsidijara Josipa Dumbovića*, 1970. – 1983., 18. 5. 1973., 21/73.

Borisa Kidriča do novoplanirane ceste na jugu Sopot, na jugu – novoplanirana cesta (danas Islandska ulica) i na istoku – park između Sopot i Utrine. Bogoslužni prostor Sopot i dalje je imao u adaptiranom dvosobnom stanu u Kovačičevoj ulici, a za župnika je bio predviđen jednosoban stan u Pičmanovoj nedaleko od »crkve«. ¹⁰⁰ Otada je i župa Sopot započela borbu za gradnju crkve.

Dvije godine kasnije Stepinac je predložio i osnutak župe u Travnom kao rješenje za pastoral novog naselja južno od Utrine. ¹⁰¹ Naseljavanje Travnoga bilo je predviđeno za 1976. godinu, a planiran je dolazak između dvanaest i petnaest tisuća stanovnika. Stepinac je odmah predložio i granice nove župe, kao i imenovanje supsidijara koji bi iz Utrine pripremao osnutak nove župe, kako je bilo i u slučaju Sopot. ¹⁰² Župa je osnovana u lipnju 1975. godine i povjerena na upravljanje Matiji Stepincu, čija je zadaća bila organizirati pastoralni centar i formirati župni ured. ¹⁰³ Granice župe su naknadno određene. Prihvaćen je prijedlog župnika Stepinca da to na sjeveru bude Aleja partizanskih pilota (danas Ukrajinska ulica), na istoku Sarajevska cesta, na jugu cesta koja dijeli Travno od Dugava i na zapadu park koji se produžuje između Sopot i Utrine. Ipak, Travnom je nedostajao čak i privizorni bogoslužni prostor te se u prvo vrijeme slavlje sakramenata, kateheze i župno uredovanje vršilo u Utrini. Stan koji je služio kao bogoslužni prostor u Travnom kupljen je početkom 1976. godine. Riječ je o razmjerno većem stanu nego u Utrini – dvoipolsoban stan od 82 kvadratna metra površine u stambenom bloku 3A u Travnom. ¹⁰⁴ Prvi samostalni župni upravitelj bio je imenovan u ljeto iste godine.

Posljednja od župa koja se osamostalila od Utrine bilo je Zapruđe. Ondje je u veljači 1976. godine kupljen stan na adresi Balokovićeve ulica 57 priložima župljana i uz pomoć fonda Ivana XXIII. Riječ je o prostoru od svega 42 kvadratna metra. ¹⁰⁵ U takvim se uvjetima odvijao pastoral i katehizacija u novozagrebačkim župama od kojih su neke imale i po 10 000 vjernika. Stoga je ponekad dolazilo i do incidenata, kao što je to slučaj iz veljače 1979. godine. Samoupravna interesna zajednica stanovanja općine Novi Zagreb zaprimila je dopis stanara Drage Mešnjaka iz Balokovićeve ulici u Zapruđu u kojemu se žalio na buku koja dolazi iz susjednog stana pri obavljanju crkvenih obreda, čime se ometa ostale stanare u mirnom stanovanju. ¹⁰⁶ Ta je ustanova pozvala osobe nadležne za uporabu stana da dođu u ured Samoupravne interesne zajednice kako bi se dogovorili o načinu korištenja stana tražeći da ponesu na uvid odobrenje za obavljanje crkvenih obreda, ako ga imaju.

Kako bi se kvalitetnije riješio pastoralni rad u lipnju 1976. godine pojavljuje se ideja za projekt čiji je pokretač Matija Stepinac. Zajedno s Dumbovićem u ime župe Sopot, Stepinac je u ime župa kojima upravlja (Utrina, Zapruđe i, tada još uvijek, Travno) pregovarao s Franjom Murenom, župnikom u Jakuševcu, o otvaranju zajedničkog centra za pastoral

¹⁰⁰ AŽU, *Dekret o osnutku župe Tijela Kristova*, 1970. – 1983., 17. 5. 1973., 20/73.

¹⁰¹ AŽU, *Dopis Matije Stepinca Nadbiskupskom duhovnom stolu*, 1970. – 1983., 27. 3. 1975., 26/75.

¹⁰² *Isto*.

¹⁰³ AŽU, *Dekret o osnutku župe Travno*, 1970. – 1983., 28. 6. 1975., 27/75.

¹⁰⁴ AŽU, *Dopis Nadbiskupskog duhovnog stola župi Travno*, 1970. – 1983., 16. 1. 1976., 31/76.

¹⁰⁵ AŽU, *Izvištaj sa sastanka župnog vijeća*, 1970. – 1983., 8. 9. 1976.

¹⁰⁶ AŽU, *Dopis Samoupravne interesne zajednice stanovanja općine Novi Zagreb Josipu Banu*, 1970. – 1983., 20. 2. 1979., 12/79.

obitelji.¹⁰⁷ Centar se planiralo smjestiti u već započetu zgradu u vlasništvu i na teritoriju župe Jakuševac po njezinu dovršenju. Župa Jakuševac bi pritom ustupila objekt, a druga strana bi se pobrinula za adaptaciju i financiranje. U konačnici, centrom bi se služile sve navedene župe, kao i one koje se još osnuju u južnom Zagrebu, ali kako u budućnosti ne bi došlo do nesporazuma, odlučeno je da se sam objekt uknjiži na Nadbiskupski duhovni stol. Premda je nacrt ugovora odobrio Nadbiskupski duhovni stol, do samoga sklapanja ugovora nikada nije došlo iz nepoznatog razloga.¹⁰⁸

Budući da u novim naseljima u južnom Zagrebu više nije djelovala samo jedna župa (Jakuševac), nego pet novoosnovanih, broj koji će u narednim godinama još rasti, sljedeći korak Nadbiskupskoga duhovnog stola bio je ustanova uobičajene pastoralne strukture te odvajanje novih župa u zaseban dekanat. To se dogodilo u studenome 1978. godine, kada je osnovan dekanat Novi Zagreb, kojemu je na čelo kao prvi dekan bio imenovan upravo Stepinac.¹⁰⁹

4.4. Redoviti pastoral u župi Utrina

Premda su mu borba s birokracijom za lokacijsku dozvolu za crkvu kao i dekanatske obveze oduzimale prilično mnogo vremena, Stepinac nije zapostavio uobičajen pastoral svojih župnih zajednica (nakon što je Travno dobilo vlastitog upravitelja 1976. godine, još uvijek su mu na brizi ostale Utrina i Sopot). Primjerice, župa Utrina je u 1982. godini od 12 500 stanovnika na svome području imala oko 10 000 vjernika katolika, s još uvijek pozitivnom bilancom krštenih i umrlih, što ukazuje na tendenciju rasta. Oni su se okupljali nedjeljom na četiri svete mise, koje bi redovito pohađalo između 900 i 1200 ljudi dok je radnim danom svetoj misi prisustvovalo između 40 i 80 vjernika.¹¹⁰ Budući da je župa Utrina novonastalo naselje s relativno mladim stanovništvom, što pokazuje i osnovna škola s oko 2000 polaznika, župni pastoral imao je značajnu komponentu rada s mladima. Tako podatci ukazuju na to da je župni vjeronauk polazilo 620 osnovnoškolaca, između 40 i 80 srednjoškolaca te oko 25 studenata. Vjeronauk je intenzivnije pohađalo oko 130 prvopričesnika svake godine.¹¹¹ Usto su se dvaput mjesečno održavale i redovite župne tribine za pouku župljana. U samo jednom pastoralnom centru, kako se u izvješćima naziva dvosobni stan od 56 kvadratnih metara koji je služio kao prostor za bogoslužje i katehezu, čak i redovita briga za tolike vjernike postala je praktički nemoguća. Tako župnik ukazuje kako bi računajući s nerealno optimističnom pretpostavkom da je kompletan stan u Mareticevoj 6 cijelom svojom površinom služio kao bogoslužni prostor, uz prosječno 250-300 vjernika na nedjeljnoj svetoj misi,¹¹² na kvadrat-

¹⁰⁷ AŽU, *Nacrt ugovora Matije Stepinca i Josipa Dumbovića s Franjom Murenom*, 1970. – 1983., 6. 6. 1976., 33/76.

¹⁰⁸ AŽU, *Dopis Nadbiskupskog duhovnog stola župnom uredu Jakuševac*, 1970. – 1983., 11. 6. 1976. Taj dopis nalazi se u arhivu župe Utrina. Na njega je spajalicom zakačen papirić s porukom »Dogovor nije uspio – ugovor nije napravljen!« i potpisom Matije Stepinca.

¹⁰⁹ *Dekret nadbiskupa Kuharića o imenovanju za dekana novoosnovanog dekanata Novi Zagreb Matije Stepinca*, 1970. – 1983., 22. 11. 1978., 42/78.

¹¹⁰ AŽU, *Opći pastoralni izvještaj župe sv. Ivan Evanđelist, Utrina, za 1982. godinu*, 1970. – 1983.

¹¹¹ *Isto*.

¹¹² Odnosno, 900 – 1200 na četiri mise. Usp. *Isto*.

nom metru stana za vrijeme svete mise moralo stajati minimalno 4-5 vjernika. Budući da se stan nalazio u prizemlju, velika je vjerojatnost kako je većina vjernika bila smještena izvan same zgrade u različitim vremenskim uvjetima. Gledajući te brojeve, postaje jasno zašto je Stepinac, kao i Muren prije njega, toliko inzistirao na dobivanju lokacijske dozvole i gradnji crkve.

Osim o prostornim poteškoćama, Nadbiskupski duhovni stol vodio je brigu o pastoralnom radu pa je već 1973. godine župniku Utrina dodijelio za duhovnog pomoćnika mladomisnika Alojzija Večkovića, a iduće godine mladomisnika Stjepana Ptičeka.¹¹³ Oba su ta pastoralna pomoćnika bila na raspolaganju samo subotom i nedjeljom te istodobno služila i u župi Sopot. Po odlasku Stjepana Ptičeka 1975. godine, župe Utrina i Zapruđe dobivaju vlastitoga župnog vikara, mladomisnika Josipa Bana.¹¹⁴ Otada će dvije župe uz župnika neprekidno imati i župnog vikara. Banu se kao duhovni pomoćnik 1979. pridružio Josip Zidarić, koji iduće godine postaje i župnim vikarom, ali nakon nekoliko mjeseci obojica bivaju premješteni zbog pastoralnih razloga. U kolovozu iste godine za župnog je vikara imenovan mladomisnik Stjepan Baloban, koji je službu obnašao do rujna 1982. godine, kad je razriješen službe i poslan na postdiplomski studij u Rim. Umjesto njega, imenovan je mladomisnik Ivica Kardaš. On je, nakon nepune dvije godine službe u Zapruđu i Utrini, tragično poginuo u prometnoj nesreći u kolovozu 1984. godine,¹¹⁵ stoga je nadbiskup Kuharić kao župnog vikara u Utrinu i Zapruđe imenovao Jurja Faukovića, dotadašnjeg župnog vikara u župi sv. Blaža u Zagrebu.¹¹⁶ Fauković je ostao ondje godinu dana, a zatim je premješten u župu Prečko. Na njegovo mjesto došao je Branko Sajković i ostao do 1989. godine, kada ga je naslijedio Josip Firšt. Osim župnog vikara Sajkovića, pastoralnu pomoć na župama Utrina i Zapruđe istodobno je pružao i đakon Branko Gelemanović. Budući da su dvije župe od 1976. godine redovito imale ispomoć u službi župnog vikara, trebalo je i za njega naći prostor za stanovanje. U tu svrhu služio je mali jednosoban stan na Meštrovićevu trgu broj 15, koji je, nakon svoje smrti 1983. godine, župi oporučno ostavila vjernica Julijana Sertić.

Osim svećenika, u župama Utrina i Zapruđe djelovale su i časne sestre uršulinke. Nedugo nakon osnivanja župa 1971. godine, sestre iz samostana u Vlaškoj ulici 75 počinju dolaziti za pomoć u pastoralu, katehizaciji i održavanju bogoslužnog prostora.¹¹⁷ Njihov je angažman formaliziran redovitim jednogodišnjim ugovorima kojima se samostan sestara uršulinki u Vlaškoj obvezao davati dvije sestre na ispomoć u pastoralu te pospremanju crkve i župnog stana, a župa se obvezala uplaćivati 1500 dinara mjesečno za potrebe provincije i socijalno osigurati jednu od sestara s kojom će sklopiti i formalan ugovor o radu.¹¹⁸ Kako bi se poboljšala suradnja između župe i uršulinki, župnik Stepinac je krajem 1976. godine

¹¹³ AŽU, *Dekret o imenovanju Alojzija Večkovića duhovnim pomoćnikom u župama Sopot i Utrina*, 1970. – 1983., 23. 10. 1973., 23/73; AŽU, *Dekret o imenovanju Stjepana Ptičeka duhovnim pomoćnikom u župama Sopot i Utrina*, 1970. – 1983., 16. 2. 1974., 24/74.

¹¹⁴ AŽU, *Dekret o imenovanju Josipa Bana kapelanom u župama Zapruđe i Utrina*, 1970. – 1983., 9. 9. 1975., 6/75.

¹¹⁵ AŽU, *Kratka statistika župa Utrina i Zapruđe u godini 1984.*, 1970. – 1983.

¹¹⁶ AŽU, *Dekret o imenovanju Jurja Faukovića kapelanom u župama Zapruđe i Utrina*, 1970. – 1983., 10. 9. 1984., 1817/1984.

¹¹⁷ AŽU, *Dopis Matije Stepinca Provincijalatu sestara uršulinki*, 1970. – 1983., 8. 3. 1977., 35/77.

¹¹⁸ AŽU, *Ugovor o radu između Matije Stepinca i Marije Vujić*, 1970. – 1983., 22. 9. 1977., 37/77.

predložio uršulinkama da otvore i »filijalnu podružnicu« samostana u Novom Zagrebu u svrhu redovite i trajne prisutnosti u župi, ali su uršulinke taj prijedlog odbile, navodeći kao razlog manjak sestara zbog kojeg ne mogu izdvojiti osobe koje će biti stalno prisutne u Novom Zagrebu.¹¹⁹ Unatoč tomu, broj sestara koje djeluju u župi kroz godine se povećavao. Tako u ugovoru iz 1980. godine nalazimo već četiri sestre, a doskora sestre kupuju stan na Barčevom trgu broj 9 i ondje osnivaju zajednicu te, osim u Utrini i Zapruđu, djeluju i u Dugavama, Sopotu i Sloboštini.

4.5. *Župa Utrina nakon prostornog osamostaljenja Sopota, Zapruđa i Travnog*

U međuvremenu Crkva nije odustajala od svojeg cilja izgradnje prikladnih prostora koji bi omogućili kvalitetan pastoral vjernika u gradu. Povod za novu reakciju dala im je javna rasprava o prijedlogu novog *Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica* u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj 1978. godine. Naime, našavši se na sastanku na Kaptolu u siječnju iste godine, svećenici grada Zagreba dali su svoj prijedlog koji ide u smjeru jasnijeg priznanja autonomije i specifičnosti vjerskih zajednica te omogućavanja njihova nesmetanog djelovanja.¹²⁰ U svrhu toga u prijedlogu su tražili da se osim ispovijedanja vjere zakonom jamči i njezino nesmetano prakticiranje, kako općenito, tako i posebno u bolnicama, domovima i sličnim socijalnim ustanovama te zatvorima putem osiguravanja prostora u kojemu bi se vjera mogla nesmetano prakticirati. U pitanju opstrukcije gradnje crkava najvažniji prijedlog bio je amandman na članak 17, stavak 1 prijedloga Zakona u kome predlagatelji traže da »se unese u ovaj stavak i dio teksta koji bi obvezivao i nadležne općinske organe da su dužni omogućiti odgovarajuće prostore za potrebe vjernika«¹²¹. S takvom bi odredbom župe konačno imale i konkretno pravno uporište za svoja traženja, dok su se prethodno u zahtjevima pozivale uglavnom na potrebe dijela građana koji su i vjernici te na relativno nejasnu ustavnu odredbu o pravu na slobodno ispovijedanje vjere. Od svojih zahtjeva za potrebe župe nije odustajao ni župnik Stepinac. Sredinom 1978. godine ponovno je odaslao dopis naslovljen na Skupštinu općine Novi Zagreb (koji se imao proslijediti i Komisijama za vjerska pitanja grada Zagreba i Socijalističke Republike Hrvatske, Urbanističkom zavodu grada Zagreba, Urbanističkom institutu Socijalističke Republike Hrvatske i Skupštini grada Zagreba) u kojem iznova govori o potrebama svoje župe.¹²² Napominje da župa postoji već osam godina, ima preko 10 000 katolika i da su još uvijek »skućeni prostorom za vršenje najosnovnijih vjerskih djelatnosti«. U Novom Zagrebu nalazi se samo jedna crkva, ona u Sigetu koja je trenutno još u izgradnji, previše udaljena od Utrine i svakako bez dovoljnog kapaciteta za sve vjernike. Podsjećajući na to da su ostale javne zgrade u svrhu društvenog i kulturnog života dobile mjesto u naselju Utrina, Stepinac je tražio da se takvo mjesto pronađe i za crkvu te da joj se dodijeli lokacija i građevinska dozvola. Taj je dopis prvo poslan Nadbiskupskome duhovnom stolu,

¹¹⁹ AŽU, *Dopis uršulinki Matiji Stepincu*, 1970. – 1983., 4. 2. 1977., 34/77.

¹²⁰ AŽU, *Prijedlog svećenika grada Zagreba za opću raspravu o Zakonu o pravnom položaju vjerskih zajednica u SRH*, 1970. – 1983., 23. 1. 1978.

¹²¹ *Isto.*

¹²² AŽU, *Dopis Matije Stepinca Skupštini općine Novi Zagreb-Remetinec*, 1970. – 1983., 8. 8. 1978., 20/78.

gdje je, objedinjen s još četiri zahtjeva za gradnju crkve (Sopot, Travno, Zapruđe i Dugave – Župa sv. Mateja, osnovana nekoliko mjeseci prije) i pismom potpore nadbiskupa Kuha-rića, krajem kolovoza prosljeđen Komisiji za odnose s vjerskim zajednicama Skupštine grada Zagreba, koju se moli da pomogne pri dobivanju lokacija za crkve.¹²³ Kao i dotad, na odgovor se moralo dugo čekati. Najprije je gradski Odjel za urbanizam i građevinarstvo predmet prebacio Sekretarijatu za komunalne poslove općine Novi Zagreb, konstatiraju-ći da je to njihova nadležnost,¹²⁴ a potom je Sekretarijat odgovorio župi Utrina da je za predmetno naselje doneseno urbanističko rješenje koje crkvu ne predviđa pa da se skladu s time zahtjev nisu »u mogućnosti pozitivno riješiti«¹²⁵. Taj je odgovor župa Utrina čekala gotovo godinu i pol dana. Ništa bolje nisu prošle ni ostale župe koje su napisale zahtjeve. Tako je u lipnju 1980. godine na jednom od sastanaka biskupa Josipa Lacha, Antuna Ivan-dije i Ivana Tilšera s dekanima prigradskih dekanata konstatirano da zadovoljavajuće pro-vizorne pastoralne centre imaju župe Gajnice, Perjavica, Mikulići, Gračani, Savica-Trstik, Ljubljana, Velika Mlaka, Novo Brestje i Bešići, a da nedostaje još trideset i jedan objekt za pastoralni centar te da će ubuduće lokacije tražiti samo za najnužnije, u što se svakako ubrajaju Utrina, Zapruđe i Sopot.¹²⁶

Iduće godine župnik Stepinac ponovno je urgirao pri Sekretarijatu za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj Skupštine grada Zagreba za gradnju crkve. Naime, kako je u posljednjoj odbijenici Sekretarijata stajalo da lokaciju za crkvu ne mogu dobiti jer nije predviđena urbanističkim planom, tako je Stepinac očekivao da će pri donošenju Pro-vedbenoga urbanističkog plana za naselje Utrina nakon svih predanih zahtjeva Zavod za urbanizam konačno uvrstiti i crkvu. To se, međutim, nije dogodilo. Stoga je Stepinac iznio historijat svojih zahtjeva za lokacijom za crkvu te opisao uvjete u kojima se odvija vjerski život u Utrini: adaptiran mali stan u Maretićevoj, na nedjeljnim misama i do tisuću oku-pljenih vjernika, velika gužva, neprikladan prostor i nedostatan zračenje zbog čega mnogi vjernici ne dolaze, 600 djece na vjeronauku, oko 1900 obitelji koje su dosad zatražile bilo kakvu »vjersku uslugu«, nekoliko većih vjerskih proslava godišnje, oko 30 vjenčanja u stanu, ali i oko 50 vjenčanja izvan župe u adekvatnijem prostoru, te općenito nezadovolj-stvo vjernika postojećim stanjem.¹²⁷ Sve to, držao je, govori o velikoj potrebi adekvatnoga crkvenog objekta. Stoga je predložio da se u sljedećoj reviziji provedbenog plana svakako uvrsti i lokacija za crkvu u smislu samostalnog objekta od 300-tinjak kvadratnih metara koji bi se, po njegovu sudu, mogao »uklopiti u postojeće stanje«. Njegova je ideja bila da ta crkva bude smještena negdje na sjevernoj granici Utrine kako bi se njome mogli služiti i stanovnici Zapruđa. Premda je taj dopis, prema dokumentima u župnom arhivu (dokaz o urudžbiranju), zaprimljen i u Komisiji za odnose s vjerskim zajednicama grada Zagreba, i

¹²³ NAZ, *Zahtjevi pet župa Novoga Zagreba Komisiji za odnose s vjerskim zajednicama*, 31. 8. 1978., 1763/1978.

¹²⁴ AŽU, *Dopis Odjela za urbanizam i građevinarstvo Skupštine grada Zagreba Sekretarijatu za unutrašnje poslove općine Novi Zagreb*, 1970. – 1983., 22. 3. 1979.

¹²⁵ AŽU, *Dopis Odsjeka za urbanizam Sekretarijata za komunalne poslove općine Novi Zagreb župi Utrine*, 1970. – 1983., 17. 12. 1979.

¹²⁶ NAZ, *Zapisnik sjednice Nadbiskupskog duhovnog stola*, 16. 6. 1980.

¹²⁷ AŽU, *Dopis Matije Stepinca Sekretarijatu za komunalnu djelatnost, građevinarstvo i saobraćaj*, 1970. – 1983., 25. 9. 1981., 44/81.

u Sekretarijatu za komunalnu djelatnost, građevinarstvo i saobraćaj, i u tamošnjoj mjesnoj zajednici, na njega Stepinac nikad nije dobio odgovor.

No, u prosincu iste godine gradski Odjel za urbanizam preuzeo je inicijativu šaljući dopis Nadbiskupskome duhovnom stolu u kojemu najavljuju skorašnje izmjene i dopune postojećega Generalnog urbanističkog plana, budući da je Skupština grada Zagreba već donijela odluku o njegovoj izradi te traže od Nadbiskupskoga duhovnog stola da pošalje zahtjeve i podatke o prostornim potrebama vjerskih zajednica.¹²⁸

Stepinac svakako nije želio propustiti tu priliku pa je već u siječnju 1982. godine poslao podatke o župama kojima upravlja.¹²⁹ Tako za Utrinu navodi da ima vjerski centar u stanu od 57 kvadratnih metara u zgradi na adresi Maretićeva 6. Predložio je, kao i prethodno za reviziju Provedbenoga urbanističkog plana, gradnju samostalnog objekta od 400 ili 450 kvadratnih metara na dvije etaže na 600-800 kvadratnih metara zemljišta. Za moguću lokaciju naveo je neizgrađene površine u Maretićevoj, u Kombolovoj ulici, na Barčevu trgu i druge. Usto je dodao kako postoji mogućnost zamjene za neko zemljište koje posjeduje Zagrebačka nadbiskupija. Za župu Zapruđe Stepinac je naveo kako imaju vjerski centar od 42 kvadratna metra u zgradi na adresi Balokovićeve 57. Za buduće potrebe tražio je lokaciju od 500 do 700 kvadratnih metara zemljišta na kojoj bi izgradili samostalan dvoetažni objekt od 800 do 900 kvadratnih metara površine. Lokaciju je predložio u blizini Meštrovićeva trga te također ukazao na mogućnost zamjene zemljišta sa Zagrebačkom nadbiskupijom.¹³⁰

Nacrt izmjena Generalnoga urbanističkog plana grada Zagreba završen je sljedeće godine, a sam plan donesen je 1985. godine. Ni u jednom od tih dvaju ne nalazi se lokacija za crkve Utrina i Zapruđe. Tako je biskup Škvorc u veljači 1985. godine opisujući dekanat, naveo kako unatoč tome što se sastoji od jedanaest župa s pozamašnim brojem od 53 000 vjernika, ima problem nedostatka prostora za liturgiju i katehizaciju.¹³¹ Kad je postalo očito da neće doći do gradnje nove crkve u skorije vrijeme, Stepinac je iste godine obnovio i temeljito uredio postojeći pastoralni centar u Balokovićevoj ulici. Načinjen je novi oltar, ambon, postolje za misal, ormarić za liturgijske knjige i posuđe te postavljeno bolje ozvučenje i rasvjeta. U kapeli i u hodnicima postavljene su nove tapete, a kupljeni su i dodatni stolci za vjernike.¹³²

Unatoč tomu, za veća slavlja, primjerice prve pričesti ili krizme, nije bilo mjesta u pastoralnim centrima pa su se ona uglavnom odvijala u novoj crkvi u Sigetu, dovršenoj 1982. godine. Ostale župne aktivnosti održavale su se u stanovima koje su vjernici s vremenom prigrllili kao mjesta bogoslužja i poučavanja vjere. Godine 1985. stanovi-crkve u Utrini i Zapruđu i formalno su uknjiženi na ime svojih župa s privatnih osoba na koje su kupljeni. Bivši stan Julijane Sertić bio je upisan na ime župnog vikara Branka Sajkovića, dok je pastoralni centar Utrina još uvijek glasio na ime Ivana Tilšera, na što je Stepinac upozoravao

¹²⁸ AŽU, *Dopis Odjela za urbanizam Nadbiskupskom duhovnom stolu*, 1970. – 1983., 21. 12. 1981.

¹²⁹ AŽU, *Dopis župe Utrina Odjelu za urbanizam*, 1970. – 1983., 27. 1. 1982., 4/82.

¹³⁰ AŽU, *Dopis župe Zapruđe Odjelu za urbanizam*, 1970. – 1983., 27. 1. 1982., 1/82.

¹³¹ AŽU, *Dopis biskupa Škvorca dekanatu Novi Zagreb*, 1984. – 1990., 4. veljače 1985., 73/85.

¹³² Nepoznat autor, »Povijest župe Utrina 1980–1989«, *Župa sv. Ivana apostola i evanđeliste – Utrina, Zapruđe – Slobodština*, https://www.sveti-ivan.hr/?zupa_1980-1989 (zadnje posjećeno 14. kolovoza 2018.).

još 1970. godine. Time su župe s simbolično »izašle iz katakombi«, ali u pitanju izgradnje novih prostora nije bilo pomaka. Naprotiv, u veljači 1987. godine. Stepincu je na sastanku s Komisijom komunalnog odsjeka o korištenju stanova u stambenim zgradama kao crkvama jasno dano do znanja da, premda se postojeći adaptirani stanovi mogu i dalje koristiti kao bogoslužni prostori, o otvaranju novih nema ni govora.¹³³

No, već sljedeće godine to više nije bila Stepinčeva briga. Naime, u rujnu 1988. godine Stepinac je razriješen službe župnog upravitelja u Župi sv. Ivana Evanđelista u Utrini i imenovan župnikom Župe sv. Petra u Zagrebu.¹³⁴ Na njegovo mjesto došao je dr. Josip Marijan Oslić, dotadašnji župni vikar u Župi sv. Marka Križevčanina u Zagrebu.¹³⁵

4.6. Župa Utrina za vrijeme uprave dr. Josipa Oslića

Oslić je već sljedeće godine po preuzimanju župe ponovno pokrenuo pitanje gradnje crkve. U svrhu toga napisao je podugačak dopis Nadbiskupskome duhovnom stolu, koji je bio prosljeđen i Skupštini općine Novi Zagreb, Sekretarijatu za građevinarstvo, komunalne i stambene poslove, Odsjeku za urbanizam i parcelaciju.¹³⁶ U njemu je molio da se konačno izabere lokacija i dodijeli građevinsko zemljište i građevinska dozvola kako bi se moglo započeti s gradnjom crkve. Naveo je kako ona neće zauzimati puno prostora, budući da joj treba oko 800 kvadratnih metara zemljišta, a sama bi građevina bila dvoetažna s po 400 kvadratnih metara po etaži – mjere su to koje je prethodno predlagao i Stepinac. Vjernici, navodi, žele crkvu u svome naselju, a ni on kao župnik ni oni kao župa ne očekuju nikakvu materijalnu pomoć bilo koje od institucija Nadbiskupije. Potrebno je samo da se Nadbiskupski duhovni stol založi kako bi se potrebne dozvole za izgradnju konačno ishodile i gradnja omogućila. Oslić je uputio i svojevrsnu pomirbenu poruku civilnoj vlasti navodeći: »kada građansku ravnopravnost ljudi spoznamo kao vrijednost čija narav iziskuje stalno usavršavanje, tada smo kao ljudi dobre volje više skloni ispuštanje izgradnje crkvenih objekata iz urbanističkog projekta stambenog naselja 'Utrina', promatrati kao previd, čiji je ispravak moguć i nužan, nego kao svjesno predviđanje nepostojanja Crkve kao asocijacije ljudi i građevinskog objekta, ili odsutnosti vjerskog života, koje bi trebalo prihvatiti kao trajno obilježje utrinskog naselja«¹³⁷.

Teško je, naravno, povjerovati da se nakon više od dvadeset godina i gotovo jednako toliko predanih zahtjeva za gradnju crkve, svih redom odbijenih ili ostavljenih bez odgovora, može govoriti o »previdu«, a ne o »svjesnom predviđanju nepostojanja Crkve«. No, Oslić je odlučio preko toga prijeći te pružiti ruku pomirenja kako bi se crkva konačno izgradila. Napomenuo je kako Crkva ovdje počiva na otprilike 6500 i 7000 vjernika, dva svećenika (on i Firšt ili Sajković, ovisno o tome kada je dopis napisan) i dvije redovnice. Oni su svi redom miroljubivi i propovijedaju poštovanje prema svima bez razlike. Međutim, ne

¹³³ Isto

¹³⁴ AŽU, *Dekret o razrješenju mons. Matije Stepinca sa službe upravitelja župe Utrina*, 1984. – 1990., 20. 8. 1988., 1825/1988.

¹³⁵ AŽU, *Dekret o imenovanju dr. Josipa Oslića upraviteljem župe Utrina*, 1984. – 1990., 20. 8. 1988., 1822/1988.

¹³⁶ AŽU, *Dopis Josipa Oslića Nadbiskupskom duhovnom stolu*, 1984. – 1990., datum nepoznat, 1988.

¹³⁷ Isto.

osjećaju se ravnopravnima s drugim građanima budući da je katolik ravnopravan tek onda kad svoju vjeru može ispovijedati javno na svakom mjestu ne bojeći se štetnih posljedica. Za vjeru pojedinca potrebno je da mu je »dostupna prisutnost vjerskim obredima pod uvjetima koji mu omogućavaju miran religiozni, estetsko-kulturni, etički pa i rekreacijski doživljaj i koji su dostojni čovjeka«¹³⁸. Takve uvjete postojeći pastoralni centar ne zadovoljava. Trenutno su, navodi, gužva i nehigijenski uvjeti u tom premalenom prostoru za toliko ljudi. Crkva u Sigetu, koju su kao rješenje predlagali iz Komisije za vjerska pitanja, nije adekvatna zbog svoje udaljenosti, čime bi ostala nepristupačna starcima, djeci i onima slabijega imovinskog stanja. Oslić je želio dati do znanja kako nedostatak adekvatnoga sakralnog prostora otežava vjerski život pa su time stanovnici Utrine praktički neravnopravni u usporedbi s drugim građanima u naseljima u kojima je taj problem riješen. Još jednom je napomenuo kako je u mnogo navrata zahtjev za dodjelu zemljišta za crkvu bio odbijen, »vjerojatno iz tada postojećih objektivnih razloga«¹³⁹. Međutim, on drži da ti razlozi više ne postoje te da su se sada stekli uvjeti za takvu izgradnju u Utrini.

Je li taj dopis imao kakva odjeka u nadležnim institucijama ili nije, ostaje nam nepoznato. I dalje se s lokalnim vlastima ophodilo s oprezom. Tako je i njihov prijedlog da se bogoslužje slavi u starom atomskom skloništu župnik odbio u strahu da bi to moglo stati na put dobivanju lokacije za crkvu.¹⁴⁰ Pregovori su nastavljeni, a radi bolje koordinacije zaduženi su pojedini župni vijećnici za razgovor s Mjesnom zajednicom. Unatoč tomu, sve vrijeme komunističke vlasti nisu omogućile izgradnju crkve.

Rješenje je donijela promjena političke situacije, a time i društvene klime. U rujnu 1990. godine na kućne adrese župljana poštom je stigla obavijest iz župe kako se vjeronauk i nedjeljna misa za djecu više neće održavati u Maretićevoj 6, nego u novoustupljenom prostoru Dječjeg centra u Utrini, Baradin prilaz b. b.¹⁴¹

5. Župa Utrina nakon osamostaljenja Republike Hrvatske

Stanovnici Utrine crkvu su čekali i dalje. Godine 1991., prema studiji koju je izradio Zavod za urbanizam, predviđena je izgradnja pet crkava u Novom Zagrebu, među kojima i ona na Utrini. Gradnja je predviđena na adresi Hrastin prilaz na čestici broj 61.¹⁴² Početkom iste godine intenzivirane su pripreme za izgradnju crkve, organizirana župna povjerenstva koja će pratiti gradnju i raspisan je javni natječaj za idejno rješenje. Od pristiglih 39 radova, kao najbolji ocijenjen je rad arhitekata Uchytla i Waldgonija te je projektiranje povjereno Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Iduće godine grad Zagreb je dodijelio zemljište za izgradnju crkve i župnog centra u Utrini, a Arhitektonski fakultet dovršio izvedbeni projekt i tehničku dokumentaciju za dobivanje građevinske dozvole.¹⁴³

¹³⁸ *Isto.*

¹³⁹ *Isto.*

¹⁴⁰ Nepoznat autor, »Povijest župe Utrina 1990–1993«, *Župa sv. Ivana apostola i evanđeliste – Utrina, Zapruđe – Soboština*, https://www.sveti-ivan.hr/?zupa_1990-1993 (zadnje posjećeno 14. kolovoza 2018.).

¹⁴¹ AŽU, Obavijest obiteljima i polaznicima vjeronauka, 1984. – 1990., 15. 9. 1990., 84/90.

¹⁴² »Povijest župe Utrina 1990–1993«, https://www.sveti-ivan.hr/?zupa_1990-1993. (zadnje posjećeno 14. kolovoza 2018.).

¹⁴³ *Isto.*

Građevinska je dozvola biti izdana u rujnu 1993. godine, suglasnost Nadbiskupskoga duhovnog stola stigla je 1995. godine. Iste je godine bio potpisan ugovor o izgradnji te su u kolovozu započeli radovi. Prva sveta misa u novoj crkvi slavljena je na blagdan Tijelova 1998. godine.

Zaključak

Uslijed pobjede Narodnooslobodilačke vojske u Drugome svjetskom ratu i uvođenja komunističkog režima u Jugoslaviji, za Katoličku crkvu u Hrvatskoj nastupili su dani kušnje. Crkva i službeni režim od početka su se postavili neprijateljski jedno prema drugom, što je uzrokovalo brojne tenzije koje su rezultirale mnogim incidentima tijekom četrdesetpetogodišnjeg razdoblja kohabitacije. U kontekstu takvih odnosa mora se gledati i pitanje gradnje crkvi u Novom Zagrebu.

Od sredine 60-ih godina prošlog stoljeća nedvojbeno je postojala potreba za novim bogoslužnim prostorima u Novom Zagrebu. To dokazuju urbanistički planovi kojima je, prema riječima Franje Murena, ondje predviđeno naseljavanje 250 000 ljudi, od kojih je zasigurno velik broj katolika. Međutim, 1965. godine odobrena je gradnja samo jedne crkve u Sigetu za cijeli Novi Zagreb, čime nisu mogle biti zadovoljene vjerske potrebe svih njegovih stanovnika katoličke vjere. Isto vrijedi i za samo naselje Utrina u kojemu je predviđeno naseljavanje oko 15 000 ljudi, dok je, primjerice, 1983. godine prema župnoj statistici ondje živjelo 10 000 katolika.

Nedvojbeno je da lokalne vlasti u promatranom razdoblju (od 1965. do 1990. godine) nisu odobrile gradnju crkve u Utrini. Razlog tomu nikako ne može biti propust s crkvene strane. Od vremena župnikovanja Franje Murena, preko Matije Stepinca pa do Josipa Oslića prema institucijama vlasti upućeno je preko petnaest zahtjeva na različite adrese, kako Komisije za vjerska pitanja tako i Zavoda za urbanizam Sekretarijata za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj i drugih te ne može biti govora o tome da lokacijska dozvola nije izdana zbog nečije nenadležnosti nad predmetom. Ključnom se zaprekom, barem prema obrazloženjima od strane vlasti u nekoliko navrata, pokazala činjenica da urbanističkim planom nije bila predviđena lokacija za crkvu. To je neobjašnjivo iz strogo stručne perspektive budući da je Utrina planirana kao »mikrorajon« s vlastitom infrastrukturom u svim pogledima, osim, očigledno, u vjerskom, unatoč mnogobrojnim zahtjevima za uvrštenje u urbanistički plan s crkvene strane, kao i obećanja vlasti da će mrežu objekata vjerskih zajednica uvrstiti u urbanistički plan. Ni narednim planom iz 1985. godine to se nije dogodilo, a niti su rađene izvanredne izmjene u tom smjeru.

Uzevši u obzir te očigledne propuste Zavoda za urbanizam, dolazi se do zaključka kako odluka da se gradnja crkve u Utrini odugovlačenjem zaustavi doista nije pitanje provođenja zakona i propisa, nego političko pitanje. Takvu tezu podupiru i izjave Komisije za vjerska pitanja, a i sama činjenica da je ona bila nadležna za odobrenje lokacije, što je vidljivo iz činjenice da je Komisija bila i formalno nadležna do donošenja Odluke o izgradnji objekata građana i građanskih pravnih osoba od 21. travnja 1967. godine slijedom navoda u *Komunalnom vjesniku* iz srpnja 1968. godine, te informacija koje su župnici nerijetko neformalno primali iz samog Sekretarijata za komunalne poslove, građevinar-

stvo i saobraćaj. Držeći se, kao i u ostalim slučajevima gradnje crkava, provjerene taktike odugovlačenja, kako ne bi ugrozila najprije pregovore sa Svetom Stolicom oko *Protokola* i uspostave diplomatskih odnosa, a potom krhku političku stabilnost tijekom i nakon Hrvatskog proljeća, Komisija je onemogućila dobivanje lokacije za gradnju crkve u Utrini.

Zbog toga su crkvene vlasti, kako Nadbiskupski duhovni stol, tako i sama župa Utrina, organizirale pastoral u provizornim prostorima unutar stambenih zgrada. Tu je, pored pomoći Nadbiskupskoga duhovnog stola, posebno vidljivo zalaganje jakuševečkog župnika Franje Murena koji je prvi započeo organizaciju redovitog pastora za utrinske župljane, a zatim prvog vlastitog župnika Župe sv. Ivana Evanđelista Matije Stepinca, koji je počevši od stana u Maretićevoj 6 osigurao potreban, premda nedostatan, bogoslužni, uredski i stambeni župni prostor. Osim Utrine, Stepinčeva je zasluga i početno organiziranje pastora u župama –kćerima župe Utrine – Travnom i Sopotu – te trajna briga za župljane župe u Zapruđu. U tim skućenim prostorima Stepinac je neumornim radom uspio pokrenuti vjerski život čitavoj jednoj generaciji velikog dijela Novog Zagreba usporedno djelujući prema vlastima ne odustajući od pravednih zahtjeva za vlastitom crkvom kao mjestom okupljanja zajednice i slavljenja Boga. U toj pastoralnoj brizi nije bio sam. Imao je svesrdnu pomoć više kapelana, supsidijara i časnih sestara uršulinki. Na takvom je temelju dr. Josip Oslić nastavio pastoralni rad, pronalazeći najprije veći prostor za bogoslužje u dječjem vrtiću, a potom je dobivanjem lokacije uslijedio konkretan pomak prema vlastitoj crkvi.

Borba za dobivanje vlastite župne crkve u Utrini završila je 1998. godine.

SUMMARY

BUILDING OF WORSHIP PLACES IN THE NEW ZAGREB DURING THE COMMUNISTS' REGIME. EXAMPLE OF THE PARISH UTRINA

Parish Utrina, as well as some of other parishes of the New Zagreb, was founded in the late 60s' of the last century. In this period of the communist regime the building of the church was stopped already at the very beginning of the process. Namely, problems occurred even in the process of securing the permits regarding the building location. Public authorities opposed building by implementing bureaucratic stalling although the ecclesiastical authorities applied numerous pleas. In order to bypass this problem and accelerate the process, the Archdiocese of Zagreb has bought a housing space that consequently also became the residence of the parish priest, as well the place of worship and other pastoral activities. Finally, the issue is ultimately settled only after dissolution of the communists' regime and independence of the Republic of Croatia, when all the administrative problems were resolved, and the church was erected.

KEY WORDS: *communism, sacral spaces, new parishes, New Zagreb, Utrina.*